

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

ZAKLJUČNA PROJEKTNA NALOGA

BARBARA UNETIČ

KOPER, 2012

2012

ZAKLJUČNA PROJEKTNA NALOGA

BARBARA UNETIČ

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Zaključna projektna naloga

PREVARE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH V
ČASU GOSPODARSKO-FINANČNE KRIZE

Barbara Unetič

Koper, 2012

Mentor: viš. pred. mag. Mateja Jerman

POVZETEK

V zaključni projektni nalogi so obravnavane prevare v računovodskih izkazih v času gospodarsko-finančne krize. V teoretičnem delu so predstavljena teoretična izhodišča, povezana z gospodarskim kriminalom, kreativnim računovodstvom, kodeksom poklicne etike računovodje, ukrepi za preprečevanje računovodskih prevar in možnosti njihovega sankcioniranja. V analitičnem delu naloge na podlagi analize neodvisne revizijske družbe PricewaterhouseCoopers v času gospodarsko-finančne krize je ugotovljena raven prijavljenih prevar. Ta je razmeroma visoka. Analiza značilnosti prevar v računovodskih izkazih se usmerja v najodmevnejše prevare v času gospodarsko-finančne krize. Ugotovitve na podlagi analize primerov prevar v računovodskih izkazih kažejo, da je treba poostriiti zunanji nadzor in notranje kontrole znotraj podjetij.

Ključne besede: računovodstvo, računovodski izkazi, gospodarski kriminal, goljufija, revizija, revizor, etika.

SUMMARY

The final project paper discusses the problems concerning accounting frauds during the financial crisis. The theoretical part presents the theoretical basis related to economic crime, creative accounting, code of professional accounting ethics, measures for the prevention of financial fraud and its penalization. The analytical part of the paper is based on the analysis of an independent audit firm PricewaterhouseCoopers which noted the level of reported fraud. The level is relatively high. The analysis of the fraud characteristics in financial statements are directed to the most resounding frauds during the financial crisis. Findings based on the analysis of fraud cases in financial statements suggest the need to strengthen the external and internal controls within the company.

Key words: accounting, accounting statements, economic crime, fraud, audit, auditor, ethics.

UDK: 343.973:347.719(043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
1.1	Opredelitev obravnavanega problema in teoretičnih izhodišč	1
1.2	Namen in cilji zaključne projektne naloge	1
1.3	Metode za doseganje ciljev zaključne projektne naloge	2
1.4	Predvidene predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema	2
2	Poslovne prevare v računovodskih izkazih	3
2.1	Pojem prevar v računovodskih izkazih	3
2.2	Prevare z vidika kazenske zakonodaje	4
2.3	Kodeks poklicne etike računovodje	7
2.3.1	Temeljna načela poklicne etike	7
2.3.2	Namen kodeksa poklicne etike	8
2.3.3	Načela obnašanja računovodje	8
3	Ukrepi za preprečevanje računovodskih prevar	10
3.1	Urejeno notranje nadziranje	10
3.2	Verodostojno računovodenje in računovodsko poročanje	12
3.3	Odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar	13
4	Zakonodaja po svetu	15
4.1	Sarbanes-Oxleyev zakon	15
4.2	Vpliv Sarbanes-Oxleyevega zakona na evropska podjetja	15
4.2.1	Potrjevanje poročil s strani vodstva podjetja	16
4.2.2	Strokovnost notranje revizijske komisije	16
4.2.3	Odbor za javni nadzor revizijskih družb (Public Company Accounting Oversight Board)	17
5	Razširjenost računovodskih prevar v ZDA in EU v času gospodarsko-finančne krize	18
5.1	Ugotovitve revizijske družbe PwC o poslovnih prevarah v času gospodarsko-finančne krize	18
5.2	Primeri najodmevnejših prevar v času gospodarsko-finančne krize	21
5.2.1	Lehman Brothers	21
5.2.2	Afera Madoff	23
5.2.3	Anglo-Irish Bank	24
5.2.4	Satyam Computer Services	25
5.2.5	Olympus Corporation	26
6	Sklep	28
	Literatura	31

SLIKE

Slika 1: Trend prijavljenih prevar glede na vrsto gospodarskega kriminala20

Slika 2: Prijavljene prevare glede na velikost organizacije21

PREGLEDNICE

Preglednica 1: Države z majhnim odstotkom prijavljenih prevar19

KRAJŠAVE

RS	Republika Slovenija
EU	Evropska unija
ZDA	Združene države Amerike
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
AJPES	Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve
MSR	Mednarodni standardi revidiranja
GAAP	Generally Accepted Accounting Principles – Splošna sprejeta računovodska načela
PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board – Odbor za javni nadzor revizijskih družb
SEC	Securities and Exchange Commission – Komisija za vrednostne papirje in borzo
UNICE	Union of Industrial and Employers Confederation of Europe – Združenje industrijskih in delodajalskih konfederacij Evrope
GAP	Government Accountability Project – Ameriška vladna organizacija za razkrivanje etičnih nepravilnosti v podjetjih
PwC	PricewaterhouseCoopers – Neodvisna mednarodna revizijska družba

1 UVOD

Prevare v računovodskih izkazih predstavljajo pomemben del gospodarskega kriminala, ki je med gospodarsko-finančno krizo postal še izrazitejši. Ker podjetja zaradi gospodarsko-finančne krize niso bila več zmožna prikrivati izgub, so na dan pričele prihajati nepravilnosti in goljufije. Škandali, ki so izbruhnili v času gospodarsko-finančne krize, so povzročili nezaupanje ljudi v resničnost in poštenost računovodskih izkazov številnih podjetij.

1.1 Opredelitev obravnavanega problema in teoretičnih izhodišč

Veliko gospodarskih nepravilnosti, ki imajo kriminalni značaj, se je pojavilo že konec 19. stoletja. Tedaj je bila v polnem razmahu industrijska proizvodnja, z njo pa so bile povezane velike akumulacije denarja in premoženja. To je obdobje nastajanja velikih kapitalskih družb, razširitev svetovne trgovine in možnega povečanja prebivalstva. (Koletnik in Kolar 2008, 23–33)

V sklop gospodarskega kriminala spadajo tudi prevare v računovodskih izkazih. Posledice prevarantskega računovodskega poročanja se nanašajo na oškodovane državne proračune, izgubljene davke in prispevke ter oškodovane upnike za izgubljene finančne ali druge naložbe. Koletnik in Kolar navajata (2008, 36–38), da vzroki za gospodarski kriminal tičijo v intenzivnih poslovnih odnosih po svetu, obsežnih finančnih transakcijah, nepreglednih poslovnih odnosih po svetu, nepreglednih poslovnih dogodkih, avtonomni in množični obravnavi podatkov. Prav zato moramo nenehno odpravljati vzroke in vzpostavljati nove mehanizme za krepitev poštenega dela in vedenja poslovnih ljudi. Pomembni so predvsem učinkovit pravni in nadzorni sistem ter visoka raven spoštovanja strokovnih in poklicno-etičnih pravil v poslovanju podjetij.

Glede na globalno revizijsko poročilo neodvisne mednarodne revizijske družbe PricewaterhouseCoopers iz leta 2011 so poslovne prevare od leta 2005 do leta 2009 rastle (PricewaterhouseCoopers 2011). Del poslovnih prevar predstavljajo tudi prevare v računovodskih izkazih. Te so bile v nasprotju s pričakovanji (v prej omenjeni raziskavi) leta 2009 prijavljene v 38 % podjetij, ki so sodelovala v raziskavi, medtem ko se je raven prijav te vrste v letu 2011 znižala na 24 % podjetij.

1.2 Namen in cilji zaključne projektne naloge

Ker je funkcija računovodstva v sklopu računovodskega nadziranja kontroliranje in revidiranje računovodskih izkazov, prevare pa so vse bolj aktualna tema povsod po svetu, je namen zaključne projektne naloge ugotoviti, kakšne so značilnosti prevar v računovodskih izkazih v času gospodarsko-finančne krize. Da bi dosegli temeljni namen zaključne projektne naloge, bomo uresničili naslednje cilje:

- na podlagi strokovne in znanstvene literature bomo analizirali značilnosti prevar v računovodskih izkazih in predstavili možne ukrepe za njihovo preprečevanje;
- analizirali bomo zakonodajne posledice računovodskih škandalov v Združenih državah Amerike in Evropski uniji;
- v analitičnem delu bomo analizirali značilnosti najodmevnejših prevar v računovodskih izkazih v času gospodarsko-finančne krize.

1.3 Metode za doseganje ciljev zaključne projektne naloge

Zaključna projektna naloga bo razdeljena na teoretični in praktični del. V prvem delu se bomo posluževali metode deskripcije, s katero bomo na podlagi pregleda domače in tuje, strokovne in znanstvene literature opisovali dejstva o prevarah v računovodskih izkazih. Predstavili bomo zakonodajne posledice prevar v računovodskih izkazih v Združenih državah Amerike in Evropski uniji. Z metodo analize bomo analizirali njihova spoznanja, z metodo sinteze pa strnili sklepne ugotovitve.

Osnova za empirični del analize bodo ugotovitve revizijskih družb za podjetja, pri katerih so se prevare zgodile, in poročila sodnih izvedencev. Analiza bo temeljila na primerih najodmevnejših prevar podjetij, ki so bile ugotovljene v času gospodarsko-finančne krize.

1.4 Predvidene predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema

Ker bomo podatke za praktični del analize črpali iz revizijskih poročil neodvisnih revizijskih družb, predpostavljamo, da so njihove ugotovitve resnične in prikazujejo realna stanja poslovanja podjetij. Enako velja za poročilo sodnega izvedenca, saj gre za verodostojno dokumentacijo.

Ker bo analiza temeljila na primerih najodmevnejših prevar podjetij, ki so bile ugotovljene v času gospodarsko-finančne krize, se bomo časovno omejili na potek dogodkov od leta 2008 do leta 2011. Upoštevati je treba dejstvo, da se prevare ne ugotovijo nujno v trenutku, ko so storjene, temveč lahko do njihovega odkritja preteče tudi nekaj let. Zato lahko sklepamo, da so prevare v času gospodarsko-finančne krize številčnejše, vendar do danes še niso bile ugotovljene.

2 POSLOVNE PREVARE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH

Zack (2009, 4) ugotavlja, da priprava netočnih ali nepopolnih računovodskih izkazov ni nič novega. To se dogaja, od kar obstajajo računovodski standardi, vendar prikazovanje zavajajočih računovodskih izkazov ni goljufija oz. prevara, ki bi jo bilo mogoče z lahkoto dokazati. S pravnega vidika je treba dokazati, da računovodski izkazi niso bili izdani v skladu z računovodskimi standardi in da je bilo neupoštevanje računovodskih standardov namerno s strani pripravljavcev izkazov.

S pojmom kreativno računovodstvo pojmuje vidik računovodenja in računovodskega poročanja, ki obravnava nesprijemljive oblike strokovnega ravnanja nosilcev računovodskih del. Gre za strokovne in/ali moralno oporečne oblike ravnanja vodje računovodske dejavnosti v podjetju, ki z računovodskim znanjem in veščinami priredi računovodske podatke in poročila in na ta način prikrije dejanske dogodke, procese ali stanja ter poslovne izide (Koletnik in Kolar 2008, 84). Izraz kreativno računovodstvo v širšem smislu zajema vsa računovodska ravnanja, ki se lahko uporabijo za prirejanja računovodskih poročil z namenom prikazovanja dobre poslovne slike (Mulford in Comiskey 2002, 49).

Med kreativno računovodstvo uvrščamo prevarantske podatke, ki so izid presojanja v računovodstvu. Gre za napačne podatke in informacije z namenom, da zavedejo uporabnika, ki jih uporablja pri svojih odločitvah. Na primer prevrednotenje prihodkov od prodaje, prevrednotenje obveznosti, napačni podatki v izkazu poslovnega izida in posledično napačno prikazan poslovni izid, napačno vrednotenje osnovnih sredstev in/ali zalog, zavestno prikazovanje podatkov na neobičajen način, posledično je onemogočeno razkrivanje resničnih dogodkov itd. (Koletnik in Kolar 2008, 85)

Da se ugotovi, ali je prišlo do prevare, je nujno, da poglobljeno poznamo poslovne dogodke, ki so predmet evidentiranja v računovodstvu in kot taki vplivajo na rezultate poslovanja podjetja, ki so prikazani v računovodskih izkazih. Zato najprej predstavljamo definicijo prevare, za tem pa tudi kazniva dejanja, ki jih s tem v zvezi opredeljujeta Kazenski zakonik in Zakon o računovodstvu.

2.1 Pojem prevar v računovodskih izkazih

Mednarodni standardi revidiranja (v nadaljevanju MSR) prevarantsko računovodsko poročanje definirajo kot namerne napačne navedbe, vključno z opustitvami zneskov ali razkritij v računovodskih izkazih, katerih namen je zavesti uporabnike računovodskih izkazov.

Prevarantsko računovodsko poročanje se lahko izvede na naslednje načine (Slovenski inštitut za revizijo 2009a, 18):

- s prikrojevanjem, prirejanjem (vključno s ponarejanjem) ali spreminjanjem računovodskih evidenc ali podpornih dokumentov, na podlagi katerih so pripravljene računovodski izkazi;
- z napačnim prikazovanjem ali namerno opustitvijo dogodkov, poslov ali drugih pomembnih informacij v računovodskih izkazih;
- z namerno napačno uporabo računovodskih načel, ki se nanašajo na vrednotenje, razvrščanje, način predstavljanja ali razkrivanje.

Schilit in Perler (2010, 24) poslovne prevare razvrščata v tri skupine:

- prirejanje računovodskih izkazov,
- prevare v denarnem poslovanju in
- prirejanje poslovnih rezultatov.

V okvir prirejanja računovodskih izkazov uvrščata (Schilit in Perler 2010, 25): predčasno prikazovanje prihodkov, lažno prikazovanje prihodkov, povečanje prihodkov iz enkratnih virov, preložitev trenutnih odhodkov na kasnejše obdobje, posluževanje drugih metod za prikrivanje odhodkov oz. izgub, preložitev trenutnih prihodkov na kasnejše obdobje in preložitev kasnejših odhodkov na trenutno obdobje.

Med prevare v denarnem poslovanju (Schilit in Perler 2010, 26) uvrščata: prikazovanje prilivov v operativnem (poslovnem) delu izkaza denarnih tokov, prikaz običajnih odlivov v sklopu denarnega toka, ki je povezan z investicijami, prikazovanje prilivov s pridobitvami ali odtujitvami sredstev.

Prirejanje poslovnih rezultatov temelji na prikazovanju zavajajočih podatkov v računovodskih izkazih z namenom prikazovanja uspešnejšega poslovanja podjetja.

2.2 Prevare z vidika kazenske zakonodaje

V Sloveniji kazniva dejanja na področju prevar v računovodskih izkazih opredeljujejo Kazenski zakonik RS (Ur. l. RS, št. 55/08), Zakon o gospodarskih družbah (Ur. l. RS, št. 65/09) in Zakon o računovodstvu (Ur. l. RS, št. 23/99).

Kazenski zakonik RS (v nadaljevanju KZ-1), ki ga je državni zbor RS sprejel na seji 20. maja 2008, razlaga, da je za kaznivo dejanje v zakonu vedno predpisana kazen, ki se izreče storilki oziroma storilcu v sorazmerju s težo dejanja in njegovo krivdo.

Po 228. členu Kazenskega zakonika poslovna goljufija nastane, ko storilec pri opravljanju gospodarske dejavnosti preslepi drugo osebo s prikazovanjem izpolnjenih obveznosti ali s prikrivanjem neizpolnjenih obveznosti in si s tem pridobi premoženjsko korist ali drugi osebi

s tem povzroči premoženjsko škodo. Pomembnejše prevare, ki so v Kazenskem zakoniku RS opredeljene kot kaznivo dejanje in se s tem v zvezi tudi kaznujejo, so: preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji, ponarejanje ali uničenje poslovnih listin, izdaja in neupravičena pridobitev poslovne skrivnosti, zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti.

KZ-1 v 24. poglavju ureja določbe iz kaznivih dejanj zoper gospodarstvo. Pomembnejše prevare, ki so v KZ-1 opredeljene kot kaznivo dejanje, so:

- Poslovna goljufija (228. člen, KZ-1) se, če je pri dejanju prišlo do velike premoženjske koristi ali je nastala velika premoženjska škoda, kaznuje z zaporom od enega do desetih let. Če pa je prišlo do majhne premoženjske koristi ali je nastala majhna premoženjska škoda, se storilca kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.
- Za preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji (231. člen, KZ-1) se storilca kaznuje z zaporom do petih let.
- Ponareditev ali uničenje poslovnih listin (235. člen, KZ-1) se kaznuje z zaporom do dveh let.
- Izdaja in neupravičena pridobitev poslovne skrivnosti (238. člen, KZ-1) se kaznujeta z zaporom do treh let. Z zaporom do petih let se kaznuje, če so bili izdani podatki posebno pomembni. Če gre za dejanje, storjeno iz malomarnosti, pa se storilca kaznuje z zaporom do enega leta.
- Zloraba položaja ali zaupanje gospodarske dejavnosti (240. člen, KZ-1) se kaznuje z zaporom do petih let. Če je prišlo do velike premoženjske koristi ali je bila povzročena velika premoženjska škoda, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let. Če je bilo dejanje storjeno zato, da storilec sebi ali komu drugemu pridobi nepremoženjsko korist, se storilca kaznuje z zaporom do enega leta.

Zakon o gospodarskih družbah (v nadaljevanju ZGD-1) je bil sprejet na seji državnega zbora 4. aprila 2006. Ta zakon določa temeljna statusna korporacijska pravila ustanovitve in poslovanja gospodarskih družb, samostojnih podjetnikov posameznikov in samostojnih podjetnic posameznic, povezanih oseb, gospodarskih interesnih združenj, podružnic tujih podjetij in njihovega statusnega preoblikovanja. 9. del ZGD-1 opredeljuje kazenske določbe. Pomembnejši prekrški, povezani s problematiko pričujoče zaključne projektne naloge, ki se jih kaznuje z denarno kaznijo, so:

- Če družba ne vodi poslovnih knjig v skladu z zakonom, se jo kaznuje z denarno kaznijo od 16.000 do 62.000 evrov, odgovorno osebo družbe pa od 1.000 do 4.000 evrov (685. člen, ZGD-1).
- Če družba na Agencijo Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (v nadaljevanju AJPES) ne predloži letnega poročila ter podatkov o finančnem in premoženjskem poslovanju v roku, kot ga določa ZGD-1, se družbo kaznuje z denarno kaznijo od 6.000 do 40.000 evrov, odgovorno osebo družbe pa od 300 do 4.000 evrov (686. člen, ZGD-1).

- Tuje podjetje s podružnico v RS, ki na AJPES ne predloži letnega poročila v roku, kot ga določa ZGD-1, se kaznuje z denarno kaznijo od 6.000 do 40.000 evrov (687. člen, ZGD-1).
- Podjetnika, ki na AJPES ne predloži letnega poročila ter podatkov iz letnih poročil o svojem premoženjskem in finančnem poslovanju ter poslovnem izidu v roku, kot ga določa ZGD-1, se kaznuje z denarno kaznijo od 600 do 1.600 evrov. Odgovorno osebo podjetnika pa se kaznuje z denarno kaznijo od 600 do 1.200 evrov (688. člen, ZGD-1).

Na podlagi pravkar navedenih določb ZGD-1 lahko ugotovimo, da ta ne obravnava neposredno pojma poslovne prevare. V skupino poslovnih prevar bi lahko uvrstili zgolj prvega izmed naštetih prekrškov. Ostali prekrški, ki jih navajamo, se nanašajo na oddajo letnega poročila. Če gospodarska družba ali samostojni podjetnik ne predloži letnega poročila, to ne pomeni nujno, da so v računovodskih izkazih, ki niso bili oddani, prisotne prevare.

Na podlagi analize Kazenskega zakonika lahko ugotovimo, da so prevare v računovodskih izkazih vključene v sklop poslovnih prevar. Kazenski zakonik pojma prevare ne uporablja v računovodskih izkazih. ZGD-1 prevare v računovodskih izkazih vključuje v sklop neustreznega vodenja poslovnih knjig. Kazenski zakonik tudi ne določa natančnejše razlike med poslovno goljufijo, katere posledica je velika premoženjska korist (premoženjska škoda), in tiste, katere posledica je majhna premoženjska korist (premoženjska škoda).

Zakon o računovodstvu (Ur. l. RS, št. 23/99) ureja vodenje poslovnih knjig in izdelavo letnih poročil za proračun in proračunske uporabnike ter za pravne osebe javnega prava in pravne osebe zasebnega prava, ki ne vodijo poslovnih knjig na podlagi Zakona o gospodarskih družbah, Zakona o gospodarskih javnih službah in Zakona o društvih. 55. člen Zakona o računovodstvu opredeljuje kazenske določbe. Kot kršitev se smatrajo napačno vodenje in napačen prikaz podatkov v poslovnih knjigah, napačno vrednotenje in vodenje postavk, neresnično stanje sredstev in obveznosti do virov sredstev, prihodkov in odhodkov ter presežek oziroma primanjkljaj v računovodskih izkazih.

Pravna oseba se za prekršek kaznuje z denarno kaznijo od 417,29 do 25.037,56 evrov. Z denarno kaznijo od 41,73 do 2.086,46 evrov se za prekršek kaznuje tudi odgovorna oseba pravne osebe, ki stori prekršek. V pripravi je nov Zakon o računovodstvu, saj se trenutni, ki je v veljavi od leta 1999, do danes ni spremenil in kljub razvoju na področju računovodenja, ni doživel bistvenih sprememb. Po predlaganem (novem) Zakonu o računovodstvu pa bi bila denarna kazen za pravne osebe od 1.000 do 4.100 evrov, medtem ko bi bila za odgovorno osebo pravno osebo določena denarna kazen do 2.100 evrov (Križanič 2011). Predlagani zakon bi torej znižal zgornjo mejo denarne kazni za isti prekršek pravne osebe in odgovorne osebe pravne osebe. Znižanje denarne kazni je slabo predvsem zato, ker odpira več možnosti za prevare tistim osebam, ki si zaradi strahu pred sankcijo ne bi dovolile prekršiti zakona. Pravna oseba bi bila po novem zakonu kaznovana s približno 20.900 evri nižjo denarno

kaznijo kot sedaj. Gre za precejšno razliko. Predlog novih kazni (zgornje višine) se zdi glede na gospodarsko škodo, ki lahko nastane, prenizek.

Analiza Zakona o računovodstvu razkriva, da slednji bolj natančno (v primerjavi z ZGD-1) opredeljuje kršitve pri računovodenju. Ne navaja zgolj napačnega vodenja poslovnih knjig (tako kot ZGD-1), temveč se sklicuje tudi na napačno vrednotenje računovodskih postavk in neresnično prikazovanje sredstev in obveznosti do virov sredstev ter prihodkov in odhodkov.

Računovodsko prikrojevanje poslovnih rezultatov je nelegalna pot poslovoznikov, da bi dosegli prevlado na trgu. Gre za poročanje o poslovnem uspehu, ki se dejansko ni uresničil. V to igro so lahko vključeni revizorji, analitiki, računovodje, ki s svojim pristankom na poteze odgovornih poslovoznikov in upravljalcev podpirajo njihova dejanja in na ta način zadostijo njihovim potrebam oziroma pričakovanjem investitorjev. (Koletnik in Kolar 2008, 86)

Kodeks poklicne etike računovodij naj bi zavezoval vse računovodje k poštenosti pri svojem delu, saj ne dovoljuje zavestnega sodelovanja v kakršni koli nezakoniti ali drugače nedovoljeni dejavnosti, ki bi metalo slabo luč na poklic računovodje (Slovenski inštitut za revizijo 1998). Kljub temu pa lahko na podlagi revizijskega poročila družbe PricewaterhouseCoopers iz leta 2011 vidimo (PricewaterhouseCoopers 2011), da je odstotek prevar, ugotovljenih v računovodskih izkazih, še vedno visok. Z odkrivanjem prevar se odkrije tudi veliko kršitev s strani računovodij. Napačen prikaz podatkov, ki je storjen namerno ali po pomoti, posledično zavaja kupce, investitorje, dobavitelje in državo o delovanju družbe. V nadaljevanju zato navajamo najpomembnejša načela, ki se jih morajo računovodje držati pri svojem delu.

2.3 Kodeks poklicne etike računovodje

Kodeks poklicne etike računovodje je zapis pravil, po katerih se ravna računovodje pri opravljanju svojih strokovnih nalog. Poklicna etika računovodji narekuje, da se popolnoma posveti svojemu delu in skrbi za njegovo kakovost. Strokovno zadovoljstvo in spoznanje, da je delo dobro opravljeno, sta mu prva, čeprav ne edina spodbuda pri delu (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

2.3.1 Temeljna načela poklicne etike

Računovodja mora vzdrževati visoke standarde strokovne sposobnosti, morale in dostojanstva. Od računovodje se pričakuje učinkovito opravljanje strokovnih nalog in dolžnosti ter popolno spoštovanje načel osebne in strokovne etike. Naloga vsakega računovodje je nenehno spremljanje strokovnih dosežkov na računovodskem področju in strokovno izpopolnjevanje. Računovodja ceni in spoštuje znanje, dostojanstvo in strokovnost

vsakega sodelavca v računovodstvu ter v drugih poklicih in dejavnostih (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

2.3.2 Namen kodeksa poklicne etike

Kodeks poklicne etike računovodje je sprejet v želji po jasni in nedvoumni opredelitvi poklicno-etičnih dolžnosti računovodje. Njegovo spoštovanje je bistvena sestavina in pogoj za doseganje ciljev računovodske stroke. Računovodja ne sme ravnati zoper omenjena pravila in ne dopuščati njih kršitev. Pri svojem delu je dolžan spoštovati obveznosti, ki izhajajo iz stroke, zahtev javnosti ter poklicne in osebne etike (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

2.3.3 Načela obnašanja računovodje

Strokovnost in odgovornost

Računovodja je pri svojem delu dolžan ohranjati ustrezno raven strokovnosti, kar dosega z nenehnim izpopolnjevanjem teoretičnega znanja in veščin. Računovodjo mora odlikovati kar najširše, najpopolnejše in najbolj vsestransko poznavanje gospodarske teorije in prakse, zlasti pa ekonomike gospodarskih družb in računovodstva, ter tudi sposobnost ločevati bistveno od nebistvenega. Prevzeti sme samo tiste naloge, za katere lahko upravičeno pričakuje, da jih bo opravil strokovno neoporečno. Zavestno ne sme sodelovati v nezakonitih oziroma nedovoljenih dejavnostih, pri tem pa je dolžan oskrbovati vodstvo v organizaciji in v njenem okolju s pomembnimi in zanesljivimi informacijami. V ta namen pripravlja popolna in jasna poročila in predloge. Računovodja deluje v skladu s slovenskimi predpisi in računovodskimi standardi ter mednarodnimi standardi in predpisi (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

Zaupnost

Računovodja je dolžan varovati in preudarno uporabljati zaupne informacije, s katerimi se srečuje pri svojem delu. Pomembno je, da informacije, do katerih pride pri opravljanju svojih dolžnosti, uporablja preudarno. Zaupnih informacij ne sme uporabljati za osebne koristi, pa tudi ne v noben drug namen, ki bi bil v nasprotju z zakoni. Računovodja je dolžan obveščati svoje podrejene sodelavce o zaupni naravi informacij, s katerimi se seznanijo pri svojem delu. Pri tem jih je dolžan nadzorovati in tako zagotavljati spoštovanje načela zaupnosti (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

Poštenost

Računovodja se mora izogibati vsaki dejavnosti, ki bi mu lahko onemogočila pošteno opravljanje dolžnosti ali bi utegnila škodovati strokovnemu in moralnemu ugledu računovodje

oziroma stroke. Zavrniti mora vsako darilo, uslugo ali ponudbo, ki bi vplivala na njegovo poštenost. Dolžan je obveščati druge o negativnih in pozitivnih pojavih, svoji strokovni presoji ali mnenjih. Računovodja se je dolžan izogibati dejanskim ali navideznim navzkrižjem interesov in prizadete strani obveščati o vsakem možnem navzkrižju. Njegova dolžnost je ugotoviti strokovne pomanjkljivosti ali ovire, ki bi onemogočale odgovorno presojo in uspešno opravljanje posameznih dejavnosti (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

Resničnost

Računovodja se mora vzdržati vsake dejavnosti, ki ni v skladu s koristmi njegove strokovne organizacije in bi lahko škodila nepristranskemu izpolnjevanju njegovih dolžnosti in odgovornosti. Informacije, ki jih računovodja posreduje višjim ravнем, morajo biti prikazane pošteno in resnično. Popolnoma morajo biti razkrite vse pomembne informacije, ki bi utegnile slabo vplivati na uporabnikovo razumevanje poročil, pripomb in predlogov (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

Prizadevnost

Pri opravljanju računovodskih obveznosti si računovodja prizadeva za izpopolnjevanje znanja ter za večjo učinkovitost in kakovost svojega dela. Osebno odgovarja za delovanje računovodstva v svoji organizaciji. Dejavno se vključuje v oblikovanje in sprejemanje notranjih organizacijskih pravil ter skrbi za natančno razmejevanje pristojnosti in odgovornosti vsakega soudeleženca pri obravnavanju računovodskih podatkov ter pri pripravljajanju in sprejemanju računovodskih informacij. Ne glede na svoj organizacijski položaj, računovodja pomaga povečevati učinkovitost in uspešnost gospodarjenja, zagotavljati natančne in pravočasne računovodske podatke. Da bi bile računovodske informacije nepristranske, računovodja proučuje potrebe uporabnikov in jim prikazuje možnosti, ki jih dajejo računovodska poročila. Zavzema se za organizacijske rešitve, ki spoštujejo celovitost računovodske dejavnosti in jo ločujejo od izvedbenih dejavnosti (Slovenski inštitut za revizijo 1998).

3 UKREPI ZA PREPREČEVANJE RAČUNOVODSKIH PREVAR

Prevare lahko izvirajo zunaj podjetja ali pa jo zagrešijo posamezniki znotraj organizacije. Ne glede na to, od kod izvirajo prevare, pa te lahko zmanjšajo ugled podjetja ter povzročijo škodo, ki lahko podjetje posledično popelje v nepredstavljive dolgove in stečaj. Silverstone idr. (2012, 37) prevare pojasnjujejo s tremi dejavniki: motivacija storilcev kaznivih dejanj, razpoložljivost ustreznih ciljev in odsotnost kontrolorjev. Finančni motivatorji imajo očitno velik vpliv na vzrok finančnega kriminala. Te lahko segajo od navadnega zaposlenega pa do izvršnega direktorja. Koletnik in Kolar (2008, 103) sta zato mnenja, da si mora podjetje zgraditi svoj preventivni mehanizem, da bi lažje preprečilo nastanek gospodarsko-kriminalnih dejanj, ki pa zavzemajo prav vsa poslovna področja. Pomembno vlogo lahko igra notranji nadzor podjetja, ki ima veliko možnosti za preprečitev nastanka in širjenja kriminalnih dejanj.

Odnos posloводства v kontrolnem okolju je pomemben za ohranjanje močnega sistema notranjih kontrol. Organizacijske enote morajo imeti točno določene cilje za izvajanje potrebnih nalog kontrolorjev, ki so ustrezno usposobljeni za odkrivanje nepravilnosti. Razlogov za pošteno delo je tako kot razlogov za prevare veliko. Eden od razlogov poleg morale je strah pred odkritjem. S stališča notranjega nadzora so ljudje bolj nagnjeni k storitvi prevare, ko pritisk preseže strah pred odkritjem. Vona (2011, 12) navaja, da obstajata dva temeljna pristopa k odzivanju za tveganje prevar. Prvi pristop je testiranje notranjih kontrol, da smo ves čas pozorni na znamenja, ki nakazujejo prevare. Drugi pristop pa je aktivno iskanje obstoja prevar, ki utegnejo potekati v poslovnih sistemih. V sklopu drugega pristopa se v podjetju ne zanašajo le na uspešno delovanje notranjih kontrol.

3.1 Urejeno notranje nadziranje

Obstaja več načinov za zmanjšanje prevar in njihovega vpliva na organizacijo. Razumevanje različnih vrst prevar in izobraževanje zaposlenih na področju gospodarskega kriminala je dober začetek. Predvsem pa je pomemben notranji nadzor, s katerim lahko preprečimo nastajanje prevar znotraj organizacije.

Za zmanjšanje gospodarskega kriminala v podjetjih je treba vzpostaviti številne mehanizme, ki bodo poslovodnikom pomagali identificirati ter obvladovati tveganja pri odkrivanju in odpravljanju prevar in drugih nedovoljenih dejanj. Gre za ukrepe na številnih področjih znotraj podjetja (Koletnik in Kolar 2008, 110):

- vzpostaviti notranji nadzorni sistem v vseh dejavnostih v podjetju;
- v okolju ustvariti sliko zaupanja vrednega podjetja, kar zmanjšuje stopnjo tveganja pri vseh poslovnih partnerjih;
- zavarovati sredstva: fizično zaščititi sredstva pred prevarami in drugimi kaznivimi dejanji;

- vzpostaviti računovodstvo in druge informacijske sisteme, ki bodo na verodostojen način spremljali in presojali poslovne dogodke, procese in stanja ter poročali o njih;
- preveriti kadre pred sklenitvijo delovnega razmerja in zaposliti zanesljive ljudi;
- določiti strokovne in etične norme ravnanja v podjetju.

Vsako poslovodstvo je torej odgovorno za zakonitost poslovanja in v zvezi s tem tudi za preprečevanje in odkrivanje poslovanja, neskladnega s pravnimi normami. Poslovodstvo si pri tem lahko pomaga z naslednjimi usmeritvami in postopki (Koletnik in Kolar 2008, 110–111):

- spremlja predpisane zahteve in zagotavlja postopke, ki omogočajo spoštovanje pravnih predpisov;
- skrbi za ustrezno ureditev in delovanje notranjega kontroliranja;
- razvija, objavlja in spoštuje kodeks poslovnega obnašanja vseh zaposlenecv v podjetju;
- zagotavlja razvoj kadrov ter razumevanje in spoštovanja kodeksa obnašanja;
- spremlja spoštovanje kodeksa poslovnega obnašanja in disciplinsko ukrepa proti zaposlencem, ki ga ne spoštujejo;
- zaposli ustrezne veščake za pomoč pri vzpostavljanju in nadziranju predpisanih rešitev;
- skrbi za ažuriran seznam pomembnih predpisov in pojasnil, ki jih mora spoštovati pri poslovanju.

Vrhovno poslovodstvo podjetja odgovarja za delovanje splošnih in računovodskih notranjih kontrol, ki omogočajo uresničitev poslovne politike, varovanje premoženja ter večjo učinkovitost, varčnost in uspešnost poslovanja. Zametki organiziranja notranjih kontrol so se pojavili v Združenih državah Amerike, ko so bili razviti prvi sistemi notranjih kontrol. Pobudo zanje je dal Odbor zveznih rezerv (Federal Reserve Board) leta 1917 kot odgovor na rastoče prevare in poneverbe v ameriškem gospodarstvu. Notranje kontrole so vgrajene in ustrezno delujejo, če so v podjetju izpopolnjeni naslednji pogoji (Koletnik in Kolar 2008, 111–112):

- opredeljeni so konkretni delovni cilji;
- zadolžitve zaposlencev so načrtovane;
- obstajajo notranja pravila (predpisi) o vključevanju in delovanju notranjih kontrol.

Ustrezno delovanje notranjih kontrol se odraža na učinkoviti varčnosti, uspešnosti in pravočasnem odkritju napačnih predstavitev. Koletnik in Kolar (2008, 112) zato navajata, da ima podjetje s kakovostno notranjo kontrolo in boljšo revizijo večje možnosti za razvoj in obstoj. Tako podjetje rado tudi navzven pokaže svojo dobro organizacijo, saj zanj velja, da mu nadzorni sistem pomaga utrjevati in dvigovati ugled na denarnih, blagovnih in drugih trgih. To je zelo močna opora poslovođenju, obenem pa zelo koristi upnikom in lastnikom kapitala, saj zmanjšuje tveganje tako pri naložbah kot tudi pri transakcijah.

3.2 Verodostojno računovodenje in računovodsko poročanje

Obstajajo primeri, ko računovodje in njihovi sodelavci uporabijo svoj delovni položaj in računovodsko dejavnost za nepošteno namene. Veliko več pa je primerov, ko se nosilci računovodske dejavnosti zaradi slabih pravil ali pa neupoštevanja računovodskih pravil, nizke poslovne in moralne kulture znajdejo v primežu kriminalnih dejanj, ki jih povzročajo drugi. Največkrat so za temeljito presojo obstoječih računovodskih in neračunovodskih pravil pobudniki prav gospodarski delikti, posledice tega pa so izboljšave v računovodenju in računovodskemu poročanju (Koletnik in Kolar 2008, 113).

Ideje, ki so osnovale računovodsko poročanje, so se razvijale več sto let. Ta razvoj se nadaljuje še danes, saj se računovodsko poročanje prilagaja potrebam spreminjajoče se družbe. Konstanten razvoj pa naj bi skupaj z računovodskimi načeli in standardi pripomogel k boljšemu razumevanju računovodskih poročil ter njihove uporabe. Spremembe na področju računovodskega poročanja so pogosto posledica politične zgodovine države. Vedno večji nadzor zaradi težav, v katerih so se znašla podjetja, je izoblikoval računovodske standarde, ki delujejo kot smernice za verodostojno računovodenje. Gibson (2010, 1) navaja, da so splošno sprejeta računovodska načela v ZDA (Generally Accepted Principles; v nadaljevanju GAAP) usmeritve, ki imajo znatno avtoritativno podporo. Formalni proces razvoja računovodskih načel, ki obstajajo še danes, se je začel z zakonom o vrednostnih papirjih leta 1933. Pred tem zakonom pa je bila glavni mehanizem za vzpostavitev posebne zahteve razkritja računovodskih podatkov newyorška borza (New York Stock Exchange; NYSE), ustanovljena leta 1792.

Za preprečevanje prevar v računovodskih izkazih pa ni dovolj le upoštevanje računovodskih standardov in zakonov. Poslovodstvo mora vzpostaviti organizacijski red in kulturo, ki omogočata trajno željo po poslovni učinkovitosti, varčnosti, uspešnosti, poštenosti in pravičnosti ter po trajnem obstoju in razvoju podjetja. Vse to od posameznika zahteva, da svoje poglede na organiziranje delovnih procesov podredi skupnim ciljem podjetja. Če jih nimamo, je organizacija polna nepotrebnih in nesmotrnih procesov, ki ustvarjajo možnosti za kazniva dejanja ter vodijo v nered in entropijo. V takih razmerah ima podjetje lahko agresivno računovodstvo, ki je na meji zakonitega ali pa je že nezakonito, vendar ni mogoče dobiti dokazil, da za doseganje ciljev uporabljajo prevare (Koletnik in Kolar 2008, 114).

Po številnih večjih računovodskih škandalih v Združenih državah Amerike je Ameriški kongres leta 2002 sprejel v veljavo Sarbanes-Oxleyev zakon. Zakon v osmem poglavju določa sankcije za poslovne goljufije, in sicer za uničenje, spreminjanje ali ponarejanje evidenc v zveznih preiskavah ter v preiskavah podjetij v stečajju. Te se lahko kaznuje z zaporom do 20 let. Uničenje poslovnih revizijskih evidenc se lahko kaznuje z zaporom do 10 let. Sankcija za oškodovanje delničarjev javnih družb je lahko denarna kazen ali do 25 let zapora (U. S. House of Representatives 2002). V RS pa KZ-1 (Ur. l. RS, št. 55/08) za ponarejanje ali uničenje poslovnih listin v 235. členu določa zaporno kazen do dveh let.

Tudi ameriški Sarbanes-Oxleyev zakon (v nadaljevanju SOX), ki je zelo poostiril odgovornost vrhovnih poslovodnikov ameriških podjetij, posebej pri zunanjem računovodskem poročanju, poudarja njihovo odgovornost za vzpostavitev sistema notranjih kontrol in za letno poročanje o učinkovitosti tega sistema. Pri tem ima notranji revizor nalogo, da opravi letno presojo ureditve notranjih kontrol in razkrije njegove pomembne slabosti¹.

OLAF (Office de Lutte Anti-Fraude – European Anti-Fraud Office b. l.) je neodvisen evropski urad za boj proti goljufijam, ki je bil ustanovljen leta 1999 in je del Evropske komisije. Glavna naloga OLAF je zaščititi finančne interese Evropske unije in preprečevanje goljufij, korupcije in drugih nezakonitih ravnanj, ki vplivajo na finance Evropske unije. Ko OLAF pride do sklepa, da je bilo storjeno kaznivo dejanje na prej omenjenih področjih, prenese poročilo tožilstvu države članice, v kateri je bilo kaznivo dejanje storjeno (Great Britain European Union Committee 2004, 11).

3.3 Odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar

Glavno odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar nosijo pristojni za upravljanje organizacije in poslovodstvo. Pomembno je, da poslovodstvo daje ob nadziranju, ki ga izvajajo pristojni za upravljanje, velik poudarek preprečevanju prevar, kar lahko zmanjšuje priložnosti za prevare, in svarilom pred prevarami, kar lahko posameznike prepriča, da jih ne zgrešijo zaradi verjetnosti, da bodo odkrite in kaznovane. To vključuje kulturo poštenosti in etičnega obnašanja, ki jo lahko podkrepi dejavni nadzor pristojnih za upravljanje. Izvajanje nadzorne funkcije pristojnih za upravljanje vključuje upoštevanje možnosti za izogibanje kontrolam ali za drugačne neprimerne vplive na postopke računovodskega poročanja, kot so na primer poskusi poslovodstva za prirejanje dobičkov, da bi vplivali na zaznave analitikov o uspešnosti in dobičkonosnosti organizacije (Slovenski inštitut za revizijo 2009a, 5–6).

Namen revizije računovodskih izkazov je podati mnenje, ali računovodski izkazi odražajo resnično in pošteno sliko o poslovanju podjetja.

Revizor, ki revizijo izvaja skladno z MSR (Slovenski inštitut za revizijo 2009a, 6–7), je odgovoren za pridobitev sprejemljivega zagotovila, da je celota računovodskih izkazov brez pomembno napačne navedbe zaradi prevare ali napake. Zaradi naravnih omejitev revizije

¹ Zakone z isto podlago, kot jo ima SOX, so začeli sprejemati tudi v drugih državah (Wikipedia contributors 2012): Bill 198 – Kanada (zakon, enakovreden SOX), J-SOX – Japonska (zakon, enakovreden SOX), Deutscher Corporate Governance Kodex – Nemčija, Code-Tabaksblat – Nizozemska, Corporate Law Economic Reform Program Act 2004 – Avstralija, Loi de sécurité financière – Francija (zakon, enakovreden SOX), Disposizioni per la tutela del risparmio e la disciplina dei mercati finanziari – Italija (zakon, enakovreden SOX, za finančne institucije), King Report on Corporate Governance – Južnoafriška republika, Clause 49 – Indija (zakon, enakovreden SOX) in TC-SOX – Turčija (zakon, enakovreden SOX).

obstaja neizogibno tveganje, da nekatere pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih morda ne bodo odkrite, čeprav je revizija pravilno načrtovana in izvedena v skladu z MSR. Poleg tega je tveganje, da revizor ne bo odkril pomembno napačne navedbe zaradi poslovske prevare, večje kot pri zaposlenski prevari, ker ima poslovodstvo pogosto možnost neposredno ali posredno prikrojivati računovodske informacije ali zaobiti kontrolne postopke, ki so namenjeni preprečevanju podobnih prevar drugih zaposlenih.

Na zanesljivost revizijskih dokazov vpliva njihov vir, njihova vrsta in okoliščine, v katerih so bile pridobljene, vključno s kontrolami pri njihovi pripravi in vzdrževanju, kjer je to ustrezno. Informacije, pridobljene pri neodvisnem zunanjem viru, niso nujno zanesljive, če vir ni dobro obveščen ali če poslovodstvo ni nepristransko (Slovenski inštitut za revizijo 2009b, 14).

V Sloveniji je revidiranje urejeno z Zakonom o revidiranju (Ur. l. RS, št. 65/08), ki je bil sprejet na seji državnega zbora 17. junija 2008. Ta zakon ureja revidiranje, strokovna področja, povezana z revidiranjem, nadzor nad revidiranjem in ocenjevanjem vrednosti ter delovanje Slovenskega inštituta za revizijo in Agencije za javni nadzor nad revidiranjem.

Agencija za javni nadzor nad revidiranjem (v nadaljevanju Agencija) je bila ustanovljena z Zakonom o revidiranju (Ur. l. RS, št. 65/08) in je z delovanjem pričela 1. marca 2009. Agencija je pravna oseba in pri izvrševanju svojih nalog neodvisna in samostojna. Agencija odloča o postopkih nadzora nad kakovostjo dela revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev ter izreka ukrepe nadzora. V sodelovanju z Inštitutom za revizijo na podlagi dobre prakse oblikuje priporočila za zagotovitev kakovosti izvajanja revizij posameznih vrst gospodarskih družb (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem b. l.).

V postopku nadzora nad pooblaščenim revizorjem lahko Agencija odredi odpravo kršitve, izda opomin, pogojno ali trajno odvzame dovoljenje. Če pooblaščen revizor pri izvajanju nalog revizije krši prepoved, ki je določena v drugem odstavku 45. člena in 46. člena zakona², mu agencija lahko odvzame dovoljenje za opravljanje nalog. Prav tako odvzame dovoljenje, če pooblaščen revizor krši pravila revidiranja in je zaradi te kršitve poročilo o revidiranju, ki ga je podpisal, pomanjkljivo oziroma zavajajoče. Enako velja tudi za revizijske družbe, kjer pa lahko pri kršitvah določb pride tudi do razrešitve člana uprave in imenovanja novega. Agencija je skladno z določbami Zakona o revidiranju tudi prekrškovni organ, ki odloča o prekrških in izreka globe.

² Glede neprekinjenosti opravljanja revizije računovodskih izkazov kot ključnega partnerja, naložb v tej pravni osebi, povezanosti s pravno osebo in bi zaradi tega lahko obstajal dvom v neodvisnost in nepristranskost revidiranja ter prevzema vodstvenega položaja v revidirani pravni osebi pred potekom najmanj dveh let po tem, ko je prenehal sodelovati pri revizijskem poslu kot pooblaščen revizor ali ključni revizijski partner.

4 ZAKONODAJA PO SVETU

Vse bolj odmevne prevare, ki so se zgodile v preteklosti, večinoma izhajajo iz ameriškega okolja. Posledica teh prevar so tudi zlomi ameriškega finančnega trga, ki pa so imeli in imajo posledično velik vpliv tudi na globalno gospodarstvo. Pri zakonodaji se bomo omejili na ukrepe, ki so bili sprejeti v Združenih državah Amerike. Po propadu večjih podjetij so leta 2002 uvedli nov zakon, ki naj bi rešil in preprečil večji del prevar v ZDA. Na kratko bomo predstavili Sarbanes-Oxleyev zakon (v nadaljevanju SOX), novosti, ki jih je prinesel, ter kakšen vpliv ima na evropsko okolje.

4.1 Sarbanes-Oxleyev zakon

Propad ameriške energetske družbe Enron³ leta 2001 je spremenil javno zaupanje v notranje nadzorovanje računovodskega poročanja. Od zloma borze leta 1929 in gospodarske krize po letu 1930 niso namenili tolikšne pozornosti zakonodaji, povezani z vrednostnimi papirji, in sistemu računovodskega poročanja za javna podjetja.

Ameriški SOX je bil sprejet leta 2002 po propadu večjih družb, kot je bila Enron, kot odgovor na nastalo izgubo zaupanja v upravljanje javnih podjetij. Anand (2006, 1) navaja, da ta zakon bistveno vpliva na vse funkcije na najvišji ravni upravljanja in vodstva javnih podjetij. Zakon zahteva petčlanski odbor za javni nadzor revizijskih družb (Public Company Accounting Oversight Board; v nadaljevanju PCAOB 2007), ki je pooblaščen za določanje in uveljavljanje revizij, revizijsko poročanje, nadzor kakovosti ter etične standarde za javna podjetja. Zakon daje pravico PCAOB, da naloži sankcije za kršitve pravil delovanja, določenih s strani PCAOB, Zakona o vrednostnih papirjih in revizijskih standardov. Komisija za vrednostne papirje in borzo (Securities and Exchange Commission; v nadaljevanju SEC) je prevzela številne določbe iz zakona SOX, s katerimi je poskrbela, da se veliko pozornosti nameni sistemom družb, določenih za poročanje in revizijo vseh finančnih podatkov s transakcijami vrednostnih papirjev. Glavni cilj zakona je zaščititi vlagatelje in povečati njihovo zaupanje v javne družbe.

4.2 Vpliv Sarbanes-Oxleyevega zakona na evropska podjetja

SOX velja le za družbe v ZDA. SEC-ov poslovodnik Paul S. Atkins je v svojem govoru leta 2003 poudaril razlike med ZDA in različnimi državami v Evropi. Večina vprašanj se je nanašala na varnost, trgovino in finance. Glavna tema govora je bilo dejstvo, da so države v EU ključni zavezniki ZDA v svetovnem gospodarstvu. Evropejci in Američani imajo enake

³ Enron je ameriško energetska podjetje, ki je šlo v stečaj leta 2001 po tem, ko so prikazovali 600 milijonov USD večji dobiček, z namenom prikrivanja obsega zadolženosti (Košenina 2003, 24).

cilje glede krepitev upravljanja podjetij. Američani in Evropejci uporabljamo temeljno splošno sprejeto računovodsko prakso, vendar so se v luči škandalov računovodskih prevar v ZDA odločili za strožje ukrepe za namene zagotovila večje varnosti vlagateljev (Alkhafaji 2007, 199).

Evropska podjetja ne podpirajo v celoti vseh sprememb, ki jih je povzročil SOX v ZDA. Cardilli (2003, 791) v svoji raziskavi navaja zaskrbljenost Združenja industrijskih in delodajalskih konfederacij Evrope (Union of Industrial and Employers Confederation of Europe; v nadaljevanju UNICE), enega bolj uglednih predstavnikov gospodarstva v Evropi. Pri UNICE pojasnjujejo, da je vodenje in upravljanje podjetij produkt kompleksnega sistema, ki ima svoje korenine v institucionalni ureditvi posamezne države – zakonodajni sistem, samoregulacija, dobre prakse ter v splošnem pravna in gospodarska kultura. Tveganje, povezano z uporabo SOX, neameriških podjetij, ki poslujejo v ZDA, je predvsem v tem, da so lahko posamezni predpisani akti v nasprotju s tistimi, ki veljajo v državi ustanovitve podjetja. UNICE meni, da evropska podjetja na evropskih borzah že izpolnjujejo stroge revizijske standarde in da dvojne ureditve nalagajo nepotrebna bremena in stroške. V nadaljevanju bomo pojasnili nekaj pomembnejših zahtev, ki so prišle v veljavo s SOX, in njihov vpliv na različne evropske zakonodajne sisteme.

4.2.1 Potrjevanje poročil s strani vodstva podjetja

SOX zahteva, da izvršni in finančni direktor osebno potrdita letna in četrletna poročila, skladno s posameznimi civilnimi in kazenskimi predpisi. Vodstvo mora predvsem potrditi, da so računovodski izkazi in druge računovodske informacije resnične in poštene. Italijanska zakonodaja na primer določa, da morajo biti letni računovodski izkazi potrjeni s strani celotnega sveta direktorjev. Podobno tudi angleški zakon priznava, da so vsi direktorji posamezno odgovorni za pripravo računovodskih poročil (Cardilli 2003, 793–794).

4.2.2 Strokovnost notranje revizijske komisije

SOX zahteva, da ima revizijska komisija vsaj enega strokovnjaka s finančnega področja, kar pomeni osebo, ki ima izkušnje s področja računovodstva, revizije ali financ in zna uporabljati GAAP ter razumeti računovodske izkaze. Imeti mora strokovno znanje za pripravo ali revizijo računovodskih izkazov družbe ter razumevanje delovanja revizijskih odborov. Z vidika EU je taka opredelitev finančnega strokovnjaka sporna. Razumljivo je, da želi SEC finančnega strokovnjaka, ki ima ustrezno poznavanje ameriškega okolja, vendar opredelitev omejuje izbiro za podjetja, katerih sedež matičnega podjetja se nahaja v EU. Vsi tisti strokovnjaki, ki so s stališča posameznih podjetij v EU visoko usposobljeni, nimajo neposredne izkušnje s področja ameriškega gospodarskega okolja (Cardilli 2003, 803–804).

4.2.3 Odbor za javni nadzor revizijskih družb (*Public Company Accounting Oversight Board*)

Za reševanje zaznanih pomanjkljivosti v ureditvi računovodske stroke je SOX ustvaril računovodski odbor (angl. PCAOB), ki je nadzorni organ SEC. Računovodska podjetja, tudi neameriška, ki pripravljajo revizijska poročila za SEC, morajo prijaviti in predložiti letna poročila tudi PCAOB. Računovodska podjetja z registracijo soglašajo s katero koli zahtevo PCAOB ali SEC za pričanje ali predložitev dokumentov. Večina evropskih držav je novoustanovljeni odbor PCAOB sprejela z velikim odporom. Evropski komisar je pisal SEC, da je registracija revizijskih podjetij v EU s PCAOB nepotrebna, obremenjujoča in nesorazmerna, saj ima EU že enakovredne sisteme, ki se ukvarjajo z registracijo, nadzorom in zunanjem zagotavljanjem kakovosti revizorjev. Poleg tega dostop PCAOB do internih revizijskih dokumentov krši zakone, ki urejajo poslovno skrivnost družbe v večini evropskih držav, in kot tak vzbuja pomisleke glede obveznosti do zaupnosti podatkov. V EU so zahtevali pogajanja o medsebojnem dogovoru čezatlantskega priznavanja, ki temelji na matični državi. PCAOB so predstavili posebno obliko registracije za neameriške revizijske družbe. Izpostavili so, da bi preglede in preiskave morali opraviti uradniki EU v sodelovanju s PCAOB in ne neposredno uradniki ZDA. Pri PCAOB namreč priznavajo, da nimajo dovolj sredstev za opravilo podrobnega pregleda revizijskih družb v vseh državah članicah EU. Tako bi moral PCAOB sodelovati z vsako članico EU posebej, če bodo želeli izvesti preglede ali preiskave (Cardilli 2003, 807–809). Po številnih razpravah je PCAOB leta 2007 odločil, da ne izvzame tujih podjetij iz registracije s PCAOB, saj je registracija s PCAOB podlaga za vsa druga delovanja odbora. Kljub temu so v odboru sprejeli več ukrepov za zagotovitev čezmejnih dejavnosti izpolnjevanja ciljev odbora, vključno z upoštevanjem tujega prava in predpisov. Leta 2003 je PCAOB dal tujim podjetjem dodaten čas za registracijo in odpravil nekatere zahtevane podatke iz postopka registracij tujih podjetij (PCAOB 2007). PCAOB je naredil nekaj izjem glede registracije tujih podjetij, da bi se izognil kršenju tujih zakonov, vendar pogajanja s tujimi državami še vedno potekajo, saj ima vsaka država svoje zahteve, ki jih je treba uskladiti z zahtevami PCAOB.

5 RAZŠIRJENOST RAČUNOVODSKIH PREVAR V ZDA IN EU V ČASU GOSPODARSKO-FINANČNE KRIZE

Gospodarsko-finančna kriza se je začela v Združenih državah Amerike leta 2008 s propadom investicijskih bank. Ena od teh bank je Lehman Brothers, za katero je bilo leta 2010 ugotovljeno, da so prirejali podatke v računovodskih izkazih s tako imenovanimi Repo posli (United States Bankruptcy Court 2010). V času gospodarsko-finančne krize je bila precej odmevna tudi prevara na Irskem v Anglo-Irish Bank, kjer je predsednik upravnega odbora leta 2008 priznal, da je prikrival posojila v vrednosti 87 milijonov funtov (Dineen, Keenan in Mulligan 2008). Za indijsko družbo Satyam Computer Services je bilo leta 2009 ugotovljeno, da so prikazovali neresnične podatke v računovodskih izkazih. Poleg tega pa so prikazovali večje število zaposlenih, kot so jih dejansko imeli, denar, namenjen 10.000 zaposlenim, katerih niso nikoli zaposlili, pa si je vodstvo nakazovalo na svoj račun (Government Accountability Project b. l.). Med zadnjimi, bolj odmevnimi prevarami, je bilo prikrivanje izgub v koncernu Olympus. Vodstvo je prikrilo izgube z odpisom negativnega poslovnega izida ob prevzemu drugih podjetij (Urbanija 2011). Leta 2008, ko se je gospodarsko-finančna kriza šele dodobra začela, pa so odkrili največjo ponzijsko shemo Bernarda Madoffa, ki jo je uspešno prikrival kar 30 let. Madoff je vlagatelje prikrajšal za okoli 50 milijard ameriških dolarjev (Sander 2010).

5.1 Ugotovitve revizijske družbe PwC o poslovnih prevarah v času gospodarsko-finančne krize

Globalna raziskava gospodarskega kriminala za leto 2011, ki jo je opravila revizijska družba PricewaterhouseCoopers,⁴ je bila zaključena s 3.877 anketiranimi (v raziskavi leta 2009 je bilo anketiranih 3.037 posameznikov) iz 78 držav sveta (raziskava leta 2009 je bila opravljena v 54 državah sveta). Od skupnega števila vprašanih, je bilo 52 % anketiranih zaposlenih na vodstvenem položaju, 36 % anketirancev je zaposlenih v podjetjih, ki so uvrščena na trg vrednostnih papirjev ter 38 % anketirancev, ki so zaposleni v organizacijah z več kot 1000 zaposlenimi.

V letu 2009 je bila skoraj polovica anketiranih mnenja, da so goljufije v porastu. Navajali so, da je možnosti za goljufijo več, kot pglavitni razlog se je pojavljal večji pritisk. Raziskava,

⁴ PricewaterhouseCoopers (v nadaljevanju PwC) je mreža podjetij, ki deluje v 158 državah. Družba PwC je bila ustanovljena 1. julija 1998 z združitvijo dveh podjetij – Price Waterhouse in Coopers & Lybrand. Vsako od teh dveh podjetij ima zgodovinske korenine, ki segajo približno 150 let nazaj (PricewaterhouseCoopers b. l.). Družba PwC je v času gospodarsko-finančne krize revidirala eno najbolj odmevnih družb, in sicer indijsko podjetje Satyam Computer Services. Poleg PwC je tudi revizijska družba Ernst & Young revidirala nekaj bolj odmevnih družb v času gospodarsko-finančne krize. Med temi družbami so Ameriška investicijska banka Lehman Brothers, irska Anglo-Irish Bank in japonski Olympus.

ki je sledila leta 2011 (dve leti kasneje), dokazuje, da je bilo vse več organizacij žrtev prevar. Anketiranci v raziskavi iz leta 2011 menijo, da se bo takšen trend nadaljeval. Po desetih letih, odkar so pri družbi PwC naredili prvo raziskavo na področju prevar, gospodarski kriminal še vedno predstavlja veliko grožnjo. 34 % vprašanih pravi, da so imeli izkušnje z gospodarskim kriminalom v zadnjih 12 mesecih, kar je 13 % več kot v raziskavi iz leta 2009.

Na preglednici 1 so ponazorjene države, ki so imele najnižjo raven prijavljenih prevar (pod 25 %).

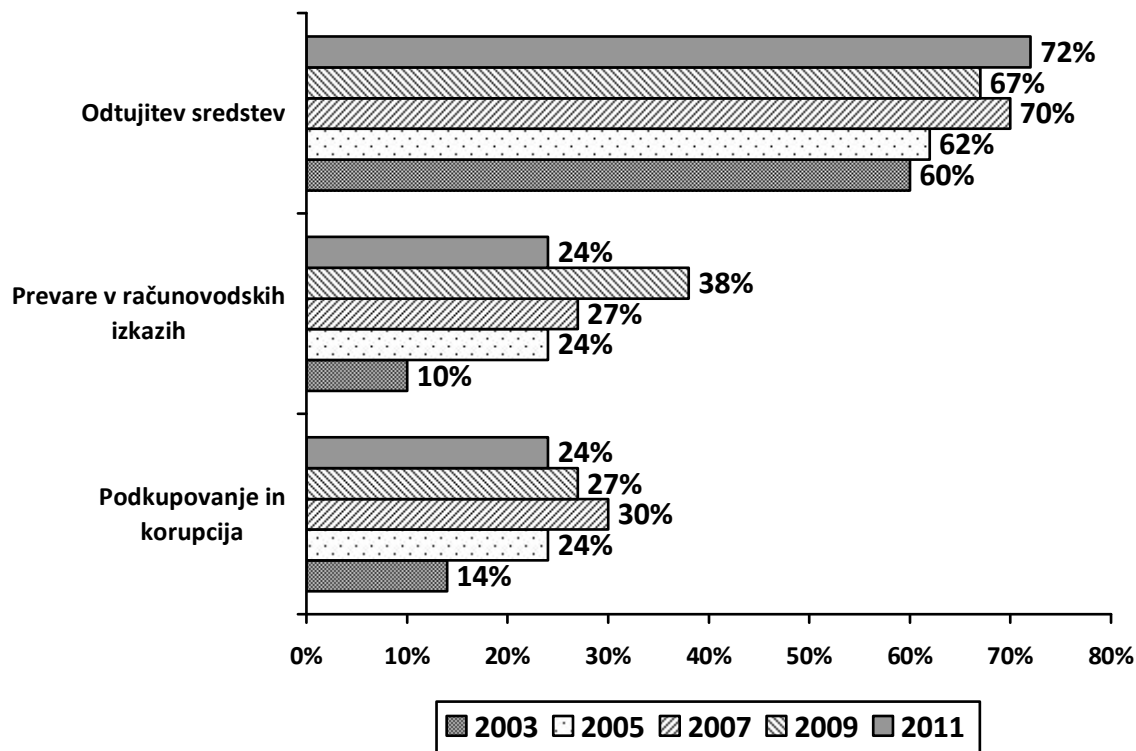
Preglednica 1: Države z majhnim odstotkom prijavljenih prevar

Države, kjer je raven prijavljenih prevar nižja od 25 %	Delež prijav za leto 2011	Delež prijav za leto 2009
Romunija	24	16
Indija	24	18
Švedska	22	19
Slovaška	21	29
Turčija	20	15
Švica	18	17
Nizozemska	17	15
Italija	17	19
Grčija	17	23
Slovenija	17	Ni sodelovala v raziskavi
Indonezija	16	18
Japonska	6	10

Vir: PricewaterhouseCoopers 2011, 17.

V letu 2011 določeni rastoči trgi presenetljivo poročajo o nizki ravni prevar, in sicer Indonezija 16 %, Indija 24 %, Romunija 24 % in Grčija 17 %. Razlogi za tako nizke odstotke prevar so lahko povezani s slabimi metodami za njihovo odkrivanje ali odsotnosti prijav s strani anketirancev, ki ne želijo prijaviti prevar.

Poznamo več oblik gospodarskega kriminala. Nekatere oblike so bolj pogoste in bolj trajnostne kot druge. Tri najpogostejše oblike gospodarskega kriminala, ponazorjene na sliki 1, glede na ugotovitve raziskave iz leta 2011 so odtujitev sredstev (72 %), prevare v računovodskih izkazih (24 %) ter podkupovanje in korupcija (24 %). Pri prevarah v računovodskih izkazih je prišlo do strmega padca v primerjavi z letom 2009. Število anketirancev, ki je prijavilo računovodsko prevaro, je manjše za 14 % v primerjavi z letom 2009. Delež se je vrnil na raven iz leta 2005, ko je bilo prav tako 24 % prijav prevar v računovodskih izkazih.

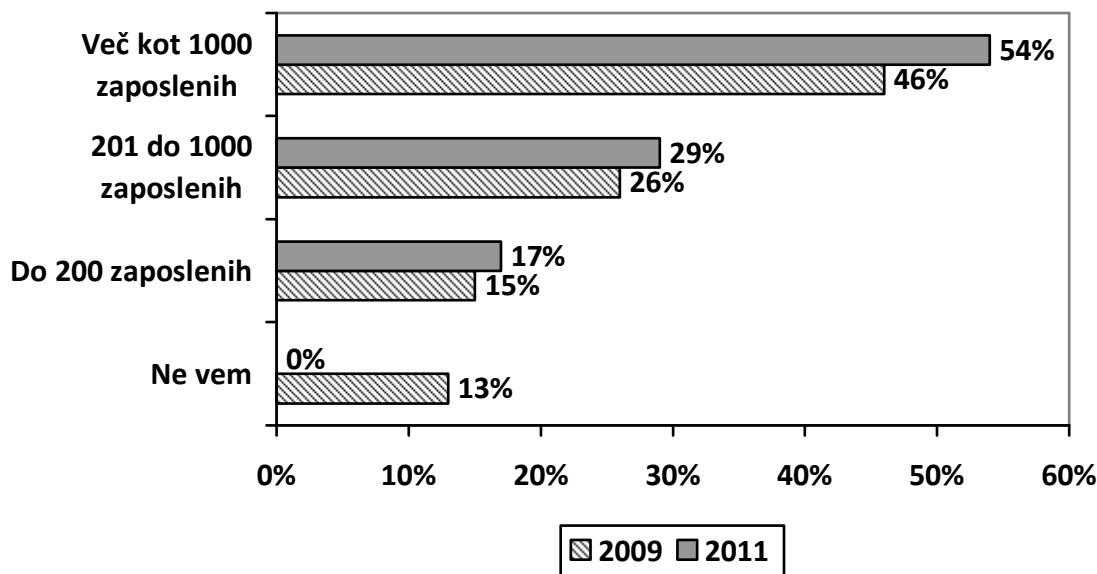

Slika 1: Trend prijavljenih prevar glede na vrsto gospodarskega kriminala

Vir: PricewaterhouseCoopers 2011, 20.

Razlogi za zmanjšanje prevar so lahko zaostren nadzor organizacij; večja pozornost državnih organov in strožje kazni, kot je zapor; manjši interes, manj pritiska nad zaposlenimi; organizacije ne zaznajo gospodarskega kriminala; možno je, da so anketiranci razvrščeni v kategorijo kibernetškega kriminala, saj so za prevaro uporabljali računalnike in internet.

Obstaja pomembna povezava med velikostjo organizacije, merjeno s številom zaposlenih, in verjetnostjo, da se bo ta organizacija soočila z gospodarskim kriminalom. Na sliki 2 je ponazorjen trend, ki nakazuje na to, da se večje organizacije pogosteje srečujejo s prevarami. 54 % anketirancev, ki so izkusili gospodarski kriminal, so bili iz večjih organizacij, torej organizacij z več kot 1000 zaposlenimi. Vendar je v porastu tudi število prevar, storjenih v srednje velikih in manjših organizacijah. V letu 2009 13 % anketiranih ni vedelo, kakšno je število zaposlenih v organizaciji. Leta 2011 ni bilo vprašanih, ki ne bi vedeli, koliko zaposlenih imajo.

Slika 2: Prijavljene prevare glede na velikost organizacije

Vir: PricewaterhouseCoopers 2011, 19.

Skoraj 1 od 10 anketirancev, ki so se že srečali z gospodarskim kriminalom v letu 2011, posledično navaja izgubo v višini več kot 5 milijonov USD. Od teh jih je 28 % poročalo o upadu morale zaposlenih, 19 % o upadu ugleda blagovne znamke in 19 % o poslabšanju poslovnih odnosov s partnerji.

5.2 Primeri najodmevnejših prevar v času gospodarsko-finančne krize

V nadaljevanju bomo predstavili nekaj najodmevnejših prevar, ki so bile ugotovljene v času gospodarsko-finančne krize. Predstavljeni primeri ponazarjajo, kako je prišlo do posameznih prevar in kaj so te povzročile. Posledica prevar je lahko velika gospodarska škoda. Gre za oškodovanje velikega števila ljudi, potencialni propad drugih podjetij in poglobljanje gospodarsko-finančne krize. Skozi primere bomo predstavili tudi, kako so bile prevare ugotovljene ter kakšne so bile sankcije za povzročitelje prevar.

5.2.1 *Lehman Brothers*

Stečaj ugledne investicijske banke Lehman Brothers septembra leta 2008 pogosto označujemo kot začetek trenutne gospodarsko-finančne krize. 161 let stara banka, ki je preživela državljansko vojno, veliko depresijo in dve svetovni vojni, ni vzdržala špekulacij z nepremičninskimi vrednostnimi papirji, ki jih je skupaj z drugimi večjimi bankami izvajala tudi sama. Pred stečajem so imeli približno 25.000 zaposlenih po svetu. Sedaj je zaposlenih le še 433 ljudi, ki so zadolženi za dokončno likvidacijo (Slovenska tiskovna agencija 2012).

11. marca 2010 je sodni izvedenec Anton R. Valukas, ki dela za odvetniško pisarno Jenner & Block, objavil rezultate preiskave banke Lehman Brothers. Na 2.200 straneh dolgem poročilu je razvidno, da so uporabljali računovodski postopek, imenovan Repo 105 in Repo 108, za začasen premik 50 milijard USD. Transakcijo pa so na koncu vsakega četrtertletja na bilanci stanja prikazali kot prodajo sredstev na mesto posojila, kot bi poslovni dogodek morali evidentirati (United States Bankruptcy Court 2010). Repo je posel začasnega odkupa z obveznim povratnim odkupom, kjer se kratkoročno posojilo obravnava kot prodaja (na primer vrednostnih papirjev). Denar, pridobljen s to prodajo, se uporabi za plačilo trenutnega dolga in tako se zdi, da so obveznosti v bilanci stanja nižje, kot so v realnosti. Ko se računovodska poročila oddajo, družba odkupi nazaj sredstva, v tem primeru vrednostne papirje, in tako povrne posojilo (Binter 2006, 2). Pri Repo 105 in Repo 108 gre dejansko za enako transakcijo. Razlika je le v tem, da pri Repo 105 v zameno za 100 USD posojila prodamo sredstva v vrednosti 105 USD, medtem ko pri Repo 108 za isti znesek posojila prodamo sredstva v vrednosti 108 USD.

Sodni izvedenec Valukas je v poročilu zatrdil, da nekdanji direktorji družbe Lehman niso vedeli za Repo 105 posle, ki so jih izvajali. Notranja revizijska skupina je skupaj z revizijsko družbo Ernst & Young raziskala obtožbe, zapisane v pismu, ki ga je poslal podpredsednik Methew Lee preostalemu vodstvu zoper navedbe v bilanci stanja 16. maja 2008. 12. junija 2008 je Lee med preiskavo obvestil družbo Ernst & Young o narejeni transakciji 50 milijard USD z uporabo Repa 105 v drugem četrtertletju leta 2008, vendar v Ernst & Young te informacije niso posredovali vodstvu revizijskega odbora. V Ernst & Young so pri preiskavi zatrdili, da niso vedeli za izvedene transakcije z uporabo Repa 105 v obdobju, kot ga je navedel Lee. Kasneje je ena od zaposlenih pri Ernst & Young priznala, da je ob zaslišanju Leeja zasledila izraz Repo 105, vendar ni vedela, kaj pomeni. Po zaslišanju ji je vodilni partner revizijske družbe Schlich pojasnil pomen teh transakcij. Nekdanji direktor Cruikshank je poudaril, da je zahteval, naj se naredi celotna preiskava za vse navedbe, ki jih je podal Lee, ne glede na to, ali je šlo za pismo iz marca 2008 ali kakršno koli drugo obtožbo. Podobne izjave so dali tudi ostali nekdanji direktorji družbe Lehman Brothers (United States Bankruptcy Court 2010).

Ob zaslišanju vodilnega partnerja revizijske družbe Ernst & Young, Williama Schliche, so ugotovili, da je bila revizijska družba seznanjena z izvajanjem Repo 105 poslov. Schlich je zatrdil, da niso imeli nobene vloge pri pripravi ali uporabi tovrstnih poslov in jih tudi niso odobrili. Ernst & Young ob analizi programa Repo 105 ni upošteval obsega poslov, ki so bili izvedeni ob koncu vsakega četrtertletja. Schlich ni ne potrdil in ne zanikal obsega izvedenih Repo poslov konec leta 2007 in ob koncu prvih dveh četrtertletij leta 2008. Niti ni znal potrditi, ali se je količina transakcij v letih 2007 in 2008 povečala. V Ernst & Young niso ocenili možnosti, da so bili Repo 105 posli računovodsko motivirane transakcije. Bili so mnenja, da gre za transakcije, ki so nastale kot posledica računovodskih rešitev (United States Bankruptcy Court 2010).

Reed (2010) je zapisal, da je newyorški državni tožilec vložil tožbo nad revizijsko družbo Ernst & Young zaradi revizije nad banko Lehman Brothers. Družba Ernst & Young je bila obtožena zaradi prevare v računovodskih izkazih ter da je pomagala banki zmanjšati dolg s kratkoročnimi transakcijami imenovanimi Repo 105.

5.2.2 *Afera Madoff*

Decembra 2008 so mediji razglasili novico o prevari, imenovani »Ponzijeva shema«, ki je vlagatelje oškodovala za več kot 50 milijard USD. Obtoženi za prevaro je bil znani, ugledni borzni posrednik na Wall Streetu Bernard L. Madoff, ki je prevaro uspešno prekrival kar 30 let. Sander (2010) navaja, da je Madoff kot majhen trgovec prišel do vizije, da bi postal borzni špekulant. Tako je ustanovil elektronski borzni trg NASDAQ in s časoma postal vse bolj prepoznaven. Na ta način je uspel ustvariti svojo blagovno znamko. Poleg ustanovitve borznega trga NASDAQ je zasedal položaje v različnih humanitarnih organizacijah. Ljudje so mu slepo zaupali ter označevali sodelovanje z njim kot privilegij in priložnost, ki je ne smejo zamuditi.

Sander (2010, 1–2) navaja: »V Ameriki z izrazom *Ponzijeva piramida* v pogovornem jeziku poimenujejo tisto, čemur drugod po svetu pravijo *piramidni sistem*. Čeprav metoda nosi ime Charlesa Ponzija, on še zdaleč ni edini, ki jo je uporabil in z njo zaslužil ter zaradi nje prišel v navzkrižje z zakonom.« Razlika med Madoffom, ki je svojo prevaro uspešno prikrival desetletja, so prevare, preden so jih odkrili pri Ponziju in drugih, večinoma trajale manj kot leto dni. V klasičnem piramidnem sistemu skušajo udeleženci zaslužiti denar izključno z rekrutiranjem novih udeležencev v svoj program. Vsi ti sistemi obljublajo hiter način zaslužka. Vse kar je treba narediti, je to, da povabiš v posel nekaj svojih prijateljev, znancev, od katerih se pričakuje enako. Nekateri ob tem ponujajo tudi svoje izdelke. Ti omogočajo še dodatni zaslužek. Pri piramidnem sistemu gre dejansko za sistem, v katerem se z vloženim denarjem novih vlagateljev izplačujejo donosi starejših vlagateljev. Piramida se slej ko prej podre, saj na neki točki postane prevelika. Ustanovitelj ne more več dobiti dovolj novih vlagateljev, da bi poplačal stare, in na koncu vsi ostanejo brez denarja.

Sander (2010, 54–60) opisuje Madoffov zasebni vlagateljski sklad kot hedge sklad, v katerega so vlagali zasebni vlagatelji, ki so se želeli zaščititi pred borznimi padci, njihov cilj pa je bil pridelati nadpovprečne donose. Madoff v primerjavi z drugimi ni obljubljal velikanskih dobičkov, je pa jamčil za 10- do 15-odstotne letne donose. Tu ni bilo nobene regulacije, vlagatelji niso imeli nobenih podatkov in nihče ni ničesar spraševal. Postopoma so se začele kazati nepravilnosti. Letna poročila so bila vse bolj površno napisana, na njegovih spletnih straneh pa ni bilo moč najti analize donosa prejšnjih let, kar je bilo zelo presenetljivo za nekoga, ki je bil strokovnjak na področju elektronskega borznega poslovanja. Ne glede na to, ali je trg rasel ali padal, je vlagateljem kazal donos v ravni med 8–12 odstotkov. Ker ni nihče zahteval bolj podrobnega letnega poročila, ni znano, kakšne investicijske metode je

uporabljal. Sander (2010, 105) ugotavlja: »Ponzijeva piramida vzdrži tako dolgo, dokler v njo priteka zadosti svežega denarja, ali če vrednost naložbe slučajno zraste. Kot kaže, je v tem primeru denar kontinuirano pritekal, čeprav je dotok v zadnjih letih že pojemal. Razmajan borzni trg leta 2007 in posebej v 2008 ni le ustavil stalnih donosov, ki so bili običajni do leta 2006, temveč spodbil tudi zaupanje Madoffovih vlagateljev.«

Zadeva, ki je v tej aferi nerazumljiva, pa ni toliko zaupljivost vlagateljev, kot je brezbržnost SEC in drugih regulatorjev. Vprašanja, ki se tukaj postavljajo, so, ali je bil tudi U. S. Security and Exchange Commission podobno kot vlagatelji zaveden ali pa so obstajali kakšni drugi razlogi, da niso ukrepali zoper Madoffa. Markopolos idr. (2010, 258) navajajo, da je U. S. Security and Exchange Commission leta 2005 prejela anonimno namigovanje, da gre pri Madoffovem piramidnem poslovanju za zelo prefinjeno goljufijo, ki jo izvaja že vrsto let. SEC nima nobenih zapisov, da bi se tovrstna namigovanja raziskala z njihove strani. Marca leta 2008 so prejeli anonimno pismo, v katerem je bilo zapisano, da Madoff vodi dvojne knjige, vendar je bil njihov odgovor na pismo, da preiskave ne bodo naredili, saj je pismo anonimno in naj ne bi razkrivalo zadostnih podrobnosti.

Harry Markopolos, ki je strokovnjak na področju forenzičnega računovodstva, je naredil analizo na področju Madoffovega poslovanja in ugotovitve poslal na U. S. Security and Exchange Commission leta 2005. V analizi je med drugim sum za prevaro podkrepil z dejstvom, da Madoff za zunanjega revizorja uporablja svojega svaka, ki potemtakem ni neodvisen in pozoren revizor. Šlo je za majhno in dokaj nepoznano revizijsko družbo Frierling & Horowitz. S tem ko naj bi ta revizijska družba opravljala revizijo Madoffu, se je ta izognil revizijam neodvisnih revizijskih družb, kar je bilo glede na količino denarja, ki ga je upravljal, sumljivo (Markopolos 2005). U. S. Security and Exchange Commission je leta 2009 izdal obtožnico zoper omenjeno revizijsko družbo in lastnika družbe, saj so v času med letoma 1991 in 2008 izvajali le minimalne revizijske postopke nekaterih računov, da bi bilo videti kot, da je bila revizija narejena v celoti (U. S. Security and Exchange Commission 2009). Madoff je marca 2009 priznal krivdo za vseh enajst obtožnic, junija 2009 pa je bil obsojen na najvišjo kazen, 150 let zapora (U. S. Security and Exchange Commission 2011, 2).

5.2.3 Anglo-Irish Bank

Dineen, Keenan in Mulliganso (2008) so zapisali, da je Sean Fitzpatrick, predsednik Anglo-Irish banke, odstopil z mesta predsednika po tem, ko je priznal, da je prikrival posojila banke v vrednosti 87 milijonov EUR. Vrednost posojil Fitzpatricka je bila dvakrat višja od vseh ostalih trinajstih direktorjev v prejšnjih letnih poročilih. Kasneje sta odstopila tudi direktorja banke Lar Bradshaw in David Drumm. Bradshaw je pojasnil, da ni vedel, da je prihajalo do posojil z drugimi bankami, vendar je odstopil, saj je menil, da je to v najboljšem interesu Anglo-Irish banke.

V skladu z računovodskimi pravili so računovodska poročila družbe pokazala, da so imeli predhodni direktorji posojila v skupni višini 41 milijonov evrov. V zadnjem poročilu je višina posojil narasla na 150 milijonov evrov in delež Fitzpatrickovih posojil je znašal več kot polovico. Fitzpatrick je ob vsakem koncu leta preselil svoja posojila banki Irish Nationwide, da jih revizorji ne bi opazili. Posojila so bila nato preseljena nazaj v Anglo-Irish banko. To prakso je izvajal kar osem let.

V zvezi s temi posojili se naj ne bi zgodilo nič nezakonitega, vendar finančni regulator meni, da praksa, ki se je izvajala, ni bila najbolj primerna. Zaradi tega se še vedno le spremljajo in raziskujejo takšna dejanja v banki. Edini ukrep je bil ta, da so banki svetovali, naj vsa ta posojila prikažejo v letnem poročilu. Tovrstne prevare med vlagatelji povzročijo veliko razočaranje in nezaupanje, saj je število posojil ključni del računovodskih informacij.

V januarju leta 2009 so na irskem ministrstvu za finance objavili, da so sprejeli ukrepe, ki omogočajo poddržavljenje Anglo-Irish banke. Odločitev je bila sprejeta po posvetu s centralno banko in finančnim regulatorjem, ki sta potrdila, da je banka še vedno plačilno sposobna. Finančni položaj banke je oslabiljen in nesprejemljiva dejanja, ki so bila prisotna, so povzročila resno škodo ugleda banke v času, ko je bil tržni delež banke v upadu. Zato je bila irska vlada mnenja, da dokapitalizacija ni ustrezno in učinkovito sredstvo za zagotovitev obstoja (The Department of Finance 2009).

5.2.4 *Satyam Computer Services*

Ameriška vladna organizacija (Government Accountability Project b. l.; v nadaljevanju GAP), ki se ukvarja z razkrivanjem etičnih nepravilnosti v podjetjih je objavila potek dogodkov v zvezi z nepravilnostmi v primeru podjetja Satyam Computer Services, Ltd. V nadaljevanju bomo izpostavili nekaj ključnih dogodkov.

Leta 2008 je serija spletnih vdorov v Svetovni banki izrazila pomisleke o varnosti mednarodnih finančnih podatkov, za katero naj bi skrbelo podjetje Satyam Computer Services, Ltd., iz Indije. Dejstva, ki so se pojavila o škandalu, so vključevala veliko računovodskih prevar in neučinkovit odziv Svetovne banke na znake nepravilnosti delovanja podjetja Satyam. Zaradi prevare je družba Satyam v januarju 2009 objavila stečaj in je zdaj znana kot Enron Indije.

Leta pred pojavom škandala so protikorupcijske enote Svetovne banke že preiskovale odnos med Mohamedom Mushinom, podpredsednikom Svetovne banke, in strateškim partnerjem informacijskih sistemov – Satyam Computer Services. Leta 2005 se je Mushin upokojil, čeprav je bil v preiskavi, ker naj bi prejemal neprimerne ugodnosti od Satyama. Satyam je bilo četrto največje indijsko informacijsko podjetje, delujoče v 65 državah po vsem svetu. V podjetju so trdili, da zaposlujejo 52.865 delavcev znotraj 690 podjetij. Poslovanje v ZDA jim

je zagotavljalo 62 odstotkov vsega prihodka. Pod vodstvom Mushina je Satyam postal pomemben ponudnik storitev v Svetovni banki.

Takoj, ko so v Svetovni banki opazili spletne vdore, se je sum prevalil na podjetje Satyam, kljub temu da je banka večkrat zanikala, da je Satyam kakor koli povezan z vdori. Kasneje je banka le priznala GAP, da ne sodelujejo več s podjetjem Satyam, saj naj bi dajali neprimerne ugodnosti osebju banke. Glede na to, da so se v banki zavedali, da je v Satyamu korupcija na visoki ravni, je presenetljivo, da so s popolnim zaupanjem lahko trdili, da Satyam ni v ozadju kibernetских napadov. Svetovna banka ni obvestila SEC o neprimernem poslovanju med Satyamom in Mushinom. Po tem, ko so prenehali sodelovati s Satyamom, so le 5 mesecev kasneje najeli novo informacijsko podjetje za dobrih šest milijonov USD.

V Government Accountability Project so še zapisali (Government Accountability Project b. l.), da je januarja 2009 direktor Satyama Raju priznal, da je ponarejal računovodske izkaze ter da denar v vrednosti milijarde USD ni nikoli obstajal. Takrat je navedel, da se je goljufija pričela s tem, ko je želel prikriti manjše izgube, ki pa so skozi leta le naraščale. Zanikal je, da je prikrival izgubo zaradi svoje lastne koristi ali koristi svoje družine. Zanikal je tudi, da bi bili v prevaro vključeni kateri koli drugi uradniki, povezani s podjetjem. Kasneje v januarju je indijsko tožilstvo ugotovilo, da približno 10.000 zaposlenih v podjetju Satyam nikoli ni obstajalo in da so bila sredstva, ki so bila namenjena njim, izplačana na bančne račune, povezane z direktorjem Satyama. V novembru 2009 so ugotovili tudi, da je direktor Satyama Raju v računovodskih izkazih prikriš še za milijardo USD več sredstev, kot je priznal v začetku leta. Manjkajoča sredstva so bila izmišljena z razlogom, da bi prikazali višjo vrednost kapitala podjetja. Sledili so denarnim transakcijam in ugotovili, da prevara vključuje tudi sorodnike direktorja Satyama.

Timmons (2009) je zapisala, da so ob priznanju prevar, ki so se zgodile v podjetju Satyam, vodilne v podjetju zaprli, pripravili pa so tudi dva revizorja neodvisne revizijske družbe PricewaterhouseCoopers, saj sta bila obtožena več kaznivih dejanj, vključno z goljufijo, ponarejanjem izkazov in uporabo ponarejene dokumentacije.

5.2.5 Olympus Corporation

Olympus je eden vodilnih svetovnih proizvajalcev optičnih in digitalnih izdelkov, vključno s fotoaparati, avdio napravami, mikroskopi in endoskopi za medicinske in industrijske namene. Podjetje je bilo ustanovljeno na Japonskem leta 1919.

Urbanija (2011) navaja, da je vodstvo koncerna Olympus, ki ima 40.000 zaposlenih, od leta 1990 ponarejalo bilance in prikrivalo izgube, ustvarjene z naložbami v vrednostne papirje. Prevare so se začele odkrivati po tem, ko so v vodstvu koncerna na vodilni položaj imenovali tujega managerja. Britanec Michael Woodford, ki je bil na vodilnem položaju le 2 tedna, je od

nadzornega sveta in njegovega predsednika Cujošija Kikukave zahteval pojasnilo o milijonskih izplačilih svetovalnim podjetjem, zaradi česar je bil tudi razrešen iz vodilnega položaja. Woodford je bil v evropski podružnici Olympusa zaposlen že 30 let, zato bi moral vedeti, da se na Japonskem ne postavlja neprijetnih vprašanj. Kljub temu je glavni izvršni direktor in predsednik uprave tega koncerna storil prav to. Tujci na vodilnih položajih so na Japonskem redki. Eden od njih je bil Woodford. Kasneje je časniku Financial Times razkril, zakaj je moral oditi. Posegal je tja, kjer po načelih japonskega vodenja podjetij ne bi smel (Soble 2011). Na dan so prišle nepravilnosti, ki jih imajo nekateri za največje kriminalno dogajanje na Japonskem doslej in enega najhujših škandalov nasploh.

Podrobnosti, ki so bile razkrite, kažejo na obseg katastrofe, ki je koncern spravila v resne težave, če ne celo na rob propada. Vlagatelji so se ob novici prestrašili in pričeli množično prodajati Olympusove delnice, kar je povzročilo padec vrednosti za 80 %, vrednost podjetja pa se je zmanjšala za 5,5 milijarde USD.

Na podlagi Woodfordovih očitkov je zavarovalnica Nippon Life, ki je največja delničarka koncerna, le zahtevala, da se stvar razišče. Neodvisna komisija je v zelo kratkem času ugotovila veliko nepravilnosti v poslovanju. Ugotovili so, da je vodstvo vse od leta 1990 s prevzemi prikrivalo izgube, ki jih je prenašalo na prevzeta podjetja.

Kikukava, ki je kasneje odstopil, je pri tem sodeloval tako, da je izgube pri naložbah prikril z odpisom pri nakupu drugih podjetij. Izplačeval je previsoke honorarje za svetovanje. Na primer leta 2008 je ob nakupu britanskega izdelovalca medicinskih aparatov izplačal dve milijardi USD in 600 milijonov USD nekemu skladu na Kajmanskih otokih. Kmalu zatem se je sled za skladom izgubila. Tudi pri nakupu treh manjših ponudnikov medicinske opreme so prikrili izgube. Olympus je med letoma 2006 in 2008 za približno 680 milijonov evrov kupil podjetja, ki niso bila pomembna za osnovno dejavnost koncerna, leto pozneje je več kot dve tretjini naložbe odpisal. Revizijska družba KPMG je že v poročilu iz leta 2009 zapisala, da poslovne knjige koncerna niso vodene v skladu s predpisi, vendar jih koncern ni popravil, le revizijski družbi niso podaljšali pogodbe in tako najeli novo.

Sieg in Gallagher (2012) sta zapisala, da je japonska policija aretirala sedem ljudi, vključno s predsednikom koncerna Olympus zaradi prevare v računovodskih izkazih, vredne več kot 1,7 milijarde USD. Tožilec iz Tokia je dal aretirati nekdanjega predsednika Kikukava, nekdanjega izvršnega podpredsednika in nekdanjega revizorja koncerna Olympus. Prav tako so aretirali tudi nekdanje bankirje koncerna, za katere obstaja sum, da so pomagali skriti ogromne izgube naložb s pomočjo prevzemov. Olympus je decembra 2011 vložil popravljene računovodske izkaze za dobo zadnjih pet let. Popravljeni izkazi delno že razkrivajo za 1,1 milijarde USD dolga, kar za družbo pomeni, da bodo kapitalsko neustrezni.

6 SKLEP

Prehod v novo tisočletje je zaznamovalo večje število računovodskih prevar po vsem svetu, ki so povzročile veliko nezaupanje ne samo v podjetja, investicijske družbe in revizorje, temveč tudi v delovanje državnih organov. Ameriški državni organi so pred desetletjem ukrepali in postopoma popravili svoje zakone. Novi zakoni temeljijo predvsem na zviševanju denarnih kazni in večji zaporni kazni za vpletene v prevaro. V Ameriki je bil najbolj odmeven Sarbanes-Oxleyev zakon, ki je bil sprejet leta 2002. Pa vendar se je gospodarsko-finančna kriza pričela leta 2008 na ameriškem trgu s propadom večjih bank, med katerimi je odmeval primer prirejanja računovodskih izkazov v banki Lehman Brothers.

Glede na ugotovitve revizijske družbe PricewaterhouseCoopers lahko trdimo, da se je raven gospodarskega kriminala od leta 2009 do leta 2011 povečala. Rezultati njihove raziskave sicer nakazujejo, da naj bi bilo prevar na področju računovodskih izkazov manj, vendar se zdi, da v praksi ni tako.

V primeru Lehman Brothers je nazorno prikazano, kako je zatajila ugledna in neodvisna revizijska služba. Sodni izvedenec v poročilu ugotavlja, da je revizijska služba Ernst & Young bila seznanjena z načinom poslovanja družbe, prav tako so vedeli za prevaro. V primeru Madoff je zatajila Komisija za vrednostne papirje in borzo (SEC). Kljub temu da so bili večkrat opozorjeni, sicer anonimno, da prihaja do prevar ali do suma prevare, niso ukrepali. Pomembno je izpostaviti tudi primer prevare v koncernu Olympus, kjer je bilo vodstvo tisto, ki je bilo spoznano za krivo. Prevare so bile odkrite šele po dvajsetih letih kljub dejstvu, da so revizijske službe v preteklosti nepravilnosti že odkrile. Družba Olympus je po ugotovljenih nepravilnostih vsakič znova zamenjala revizijsko družbo, ki je ugotovila pomanjkljivosti.

Na podlagi študije primerov računovodskih prevar lahko sklepamo, da so v večini primerov zatajili ne le državni organi pri odkrivanju in preprečevanju prevar v računovodskih izkazih, temveč tudi vodstvo in revizijske družbe. Prav zato bi bilo smiselno poostri nadzor nad delovanjem revizijskih družb in državnih organov, ki delujejo na obravnavnem področju. Državni organi morajo poleg prilagajanja zakonov in predpisov razmeram, ki vladajo na trgu, poskrbeti tudi, da bodo upoštevani in sankcije izvršene. Z vidika podjetij pa je treba poostri nadzor nad notranjo revizijo in delovanjem notranjih kontrol.

Poslovodstvo mora poskrbeti za dober notranji nadzor vseh delovnih procesov in preveriti vsakršno namigovanje k storjeni prevari ali drugemu kaznivemu dejanju znotraj podjetja ter temu primerno ukrepati. Da bi poslovodstvo zagotovilo poslovno okolje s čim manjšim tveganjem za kazniva dejanja, je smiselno, da si zgradi svoj preventivni mehanizem.

Notranji nadzor mora biti vzpostavljen prav v vseh dejavnostih podjetja in se ne sme omejevati le na računovodstvo ali poslovodstvo. Poskrbeti mora, da so sredstva v podjetju

zavarovana pred prevarami, saj vsaka priložnost za prevaro povečuje možnost, da se bo ta tudi zgodila. Smiselno je vzpostaviti računovodske in druge informacijske sisteme, ki bi na verodostojen način spremljali in presojali poslovne dogodke. Pred vsako sklenitvijo delovnega razmerja je treba preveriti kadre in zaposliti zanesljive ljudi ter določiti strokovne in etične norme ravnanja v podjetju.

Sklenemo lahko, da za preprečitev prevar v računovodstvu niso dovolj le pravne norme, temveč mora poslovodstvo vzpostaviti sistem notranjih kontrol, ki kaže na trajno željo poslovodstva po poštenosti in pravičnosti ter po trajnem obstoju in razvoju podjetja.

LITERATURA

- Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. B. 1. *Predstavitev agencije*. [Http://www.anr.si/o_agenciji_1/](http://www.anr.si/o_agenciji_1/) (27. 2. 2012).
- Alkhafaji, Abbass F. 2007. Corporate governance: The evolution of the Sarbanes-Oxley Act and its impact on corporate America. *Competitiveness Review: An International Business Journal incorporating Journal of Global Competitiveness* 17 (3): 193–202.
- Anand, Sanjay. 2006. *Sarbanes-Oxley Guide for Finance and Information Technology Professionals*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Binter, Gašper. 2006. *Organiziranost repo trgov v evrosistemu*. Diplomaska naloga, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Cardilli, Maria Camilla. 2003. Regulation Without Borders: The Impact of Sarbanes-Oxley on European Companies. *Fordham International Law Journal* 27 (2): 785–822.
- Dineen, Maeve, Brendan Keenan and John Mulligan. 2008. *Anglo chief quits after hiding € 87 m bank loans*. [Http://www.independent.ie/business/irish/anglo-chief-quits-after-hiding-87m-bank-loans-1580513.html](http://www.independent.ie/business/irish/anglo-chief-quits-after-hiding-87m-bank-loans-1580513.html) (15. 3. 2012).
- European Anti-Fraud Office (OLAF). B. 1. *About us*. [Http://ec.europa.eu/anti_fraud/about-us/mission/index_en.htm](http://ec.europa.eu/anti_fraud/about-us/mission/index_en.htm) (27. 2. 2012).
- Gibson, Charles H. 2010. *Financial Reporting & Analysis: Using Financial Accounting Information*. Mason: South-Western Cengage Learning.
- Government Accountability Project (GAP). B. 1. *Satyam scandal*. [Http://whistleblower.org/program-areas/international-reform/world-bank/satyam-scandal](http://whistleblower.org/program-areas/international-reform/world-bank/satyam-scandal) (15. 3. 2012).
- Great Britain European Union Committee. 2004. *Strengthening OLAF, the European Anti-Fraud Office*. London: House of Lords.
- Kazenski zakonik (KZ-1). *Uradni list RS*, št. 55/08, 66/08, 39/09, 55/09, 56/11, 91/11.
- Koletnik, Franc in Iztok Kolar. 2008. *Forenzično računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
- Košena, Barbara. 2003. *Zlom korporacije Enron z vidika poslovne etike*. Diplomaska naloga, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Križanič, Franc. 2011. *Predlog Zakona o računovodstvu*. Ljubljana: Ministrstvo za finance.
- Markopolos, Harry, Frank Casey, Neil Chelo, Gaytri Kachroo in Michael Ocrant. 2010. *No One Would Listen: A True Financial Thriller*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Markopolos, Harry. 2005. *The World's Largest Hedge Fund is a Fraud*. [Http://www.sec.gov/news/studies/2009/oig-509/exhibit-0293.pdf](http://www.sec.gov/news/studies/2009/oig-509/exhibit-0293.pdf) (14. 3. 2012).
- Mulford, Charles W. in Eugene E. Comiskey. 2002. *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*. New York: John Wiley & Sons.
- PricewaterhouseCoopers (PwC). 2011. *Global Economic Crime Survey 2011*. [Http://www.pwc.com/en_gx/gx/economic-crime-survey/assets/gecs_global_report.pdf](http://www.pwc.com/en_gx/gx/economic-crime-survey/assets/gecs_global_report.pdf) (29. 2. 2012).
- PricewaterhouseCoopers. B. 1. *About Us*. [Http://www.pwc.com/gx/en/about-pwc/index.jhtml](http://www.pwc.com/gx/en/about-pwc/index.jhtml) (29. 2. 2012).

- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). 2007. *Request for Public Comment on Proposed Policy Statement: Guidance Regarding Implementation of PCAOB Rule 4012*. [Http://pcaobus.org/Inspections/Documents/2007_12-05_release_2007-011.pdf](http://pcaobus.org/Inspections/Documents/2007_12-05_release_2007-011.pdf) (10. 4. 2012).
- Reed, Kevin. 2010. *E&Y Sued over Lehmans Audit*. [Http://www.accountancyage.com/aa/news/1934026/-sued-lehmans-audit](http://www.accountancyage.com/aa/news/1934026/-sued-lehmans-audit) (13. 3. 2012).
- Sander, Peter. 2010. *Afera Madoff: Prevara ter zlom največje finančne piramide*. Ljubljana: Soleco.
- Schilit, Howard M. in Jeremy Perler. 2010. *Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial Reports*. New York: McGraw-Hill.
- Sieg, Linda in Chris Gallagher. 2012. *Former Executives, Bankers Arrested over Olympus Fraud*. [Http://uk.reuters.com/article/2012/02/16/us-olympus-idUKTRE81E22120120216](http://uk.reuters.com/article/2012/02/16/us-olympus-idUKTRE81E22120120216) (16. 3. 2012).
- Silverstone, Howard, Stephen Peneault, Michael Sheetz in Frank Rudewicz. 2012. *Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Slovenska tiskovna agencija. 2012. *Nekoč ugledna investicijska banka Lehman Brothers prišla iz stečaja*. [Http://www.dnevnik.si/poslovni_dnevnik/1042514961](http://www.dnevnik.si/poslovni_dnevnik/1042514961) (13. 3. 2012).
- Slovenski inštitut za revizijo. 1998. *Kodeks poklicne etike računovodje*. [Http://www.si-revizija.si/racunovodje/dokumenti/kodeks_etike-racunovodja.pdf](http://www.si-revizija.si/racunovodje/dokumenti/kodeks_etike-racunovodja.pdf) (27. 2. 2012).
- Slovenski inštitut za revizijo. 2009a. *Mednarodni standard revidiranja MSR 240: Revizorjeve naloge povezane z obravnavanjem prevar pri reviziji računovodskih izkazov*. [Http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_240.pdf](http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_240.pdf) (19. 2. 2012).
- Slovenski inštitut za revizijo. 2009b. *Mednarodni standard revidiranja MSR 500: Revizijski dokazi*. [Http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_500.pdf](http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_500.pdf) (26. 3. 2012).
- Soble, Jonathan. 2011. *Ex-Olympus Chief Questioned Payments*. [Http://www.ft.com/intl/cms/s/2/87cbfc42-f612-11e0-bcc2-00144feab49a.html](http://www.ft.com/intl/cms/s/2/87cbfc42-f612-11e0-bcc2-00144feab49a.html) (13. 4. 2012).
- The Department of Finance. 2009. *Minister's Statement*. [Http://finance.gov.ie/viewdoc.asp?DocID=5627](http://finance.gov.ie/viewdoc.asp?DocID=5627) (14. 3. 2012).
- Timmons, Heather. 2009. *Auditors Held in India Fault System*. [Http://www.nytimes.com/2009/05/29/business/global/29prison.html](http://www.nytimes.com/2009/05/29/business/global/29prison.html) (15. 3. 2012).
- U. S. House of Representatives. 2002. *The Sarbanes-Oxley Act of 2002: Public Law H. R. 3763*. Washington, D.C.: Government Printing Office.
- U. S. Security and Exchange Commission (SEC). 2009. *Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2992*. [Http://www.sec.gov/litigation/litreleases/2009/lr20959.htm](http://www.sec.gov/litigation/litreleases/2009/lr20959.htm) (10. 4. 2012).
- U. S. Security and Exchange Commission (SEC). 2011. *Report of Investigation: Investigation of Conflict of Interest Arising from Former General Counsel's Participation in Madoff-Related Matters*. [Http://www.sec.gov/foia/docs/oig-560.pdf](http://www.sec.gov/foia/docs/oig-560.pdf) (10. 4. 2012).
- United States Bankruptcy Court. 2010. *Examiners Report*. [Http://lehmanreport.jenner.com/VOLUME%203.pdf](http://lehmanreport.jenner.com/VOLUME%203.pdf) (13. 3. 2012).

- Urbanija, Anamarija. 2011. *Olympus, nova japonska katastrofa*.
[Http://manager.finance.si/332673/Olympus-nova-japonska-katastrofa/](http://manager.finance.si/332673/Olympus-nova-japonska-katastrofa/) (16. 3. 2012).
- Vona, Leonard W. 2011. *The Fraud Audit: Responding to the Risk of Fraud in Core Business Systems*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Wikipedia contributors. 2012. Sarbanes-Oxley Act. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*.
[Http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Sarbanes%E2%80%93Oxley_Act&oldid=482533623](http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Sarbanes%E2%80%93Oxley_Act&oldid=482533623) (20. 3. 2012).
- Zack, Gerard M. 2009. *Fair Value Accounting Fraud: New Global Risks and Detection Techniques*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1). *Uradni list RS*, št. 42/06, 60/06, 26/07, 33/07, 67/07, 100/07, 10/08, 68/08, 23/09, 42/09, 65/09, 83/09, 33/11, 91/11, 100/11.
- Zakon o računovodstvu (ZR). *Uradni list RS*, št. 23/99, 30/02.
- Zakon o revidiranju (ZRev-1). *Uradni list RS*, št. 11/01, 118/05, 42/06, 60/06, 65/08, 31/09, 46/09.